

Türkiye’de LGBTİ Haklarının Durumu ve Öneriler

Türkiye’de LGBTİ Haklarının Durumu ve Öneriler

Editör

Murat Köylü

Yazarlar

Prof. Dr. Melek Göregenli

Prof. Dr. Simten Coşar

Prof. Dr. Mutlu Binark

Doç. Dr. Ayşen Candaş

Yard. Doç. Dr. Kerem Altıparmak

Dr. Salih Şahin

Türkiye'de LGBTİ Haklarının Durumu ve Öneriler

Editör: Murat Köylü

Yayımlayan: Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve
Dayanışma Derneği (Kaos GL)

Gazi Mustafa Kemal Bulvarı, 29/12
Demirtepe / Kızılay – Ankara
Telefon: +90 312 230 0358
Faks: +90 312 230 6277
E-posta: bilgi@kaosgldernegi.org
www.kaosgl.org

Birinci Baskı: Ankara, 2015

Bu kitap parayla satılamaz. İnsan haklarının desteklenmesi amacıyla yapılan ve ticari olmayan etkinliklerde serbestçe kullanılabilir.

Bu kitap, Kaos GL Derneği tarafından, Avrupa Birliği ile İsveç Kalkınma ve İşbirliği Ajansının destekleri ile yayımlanmıştır.

Bu, AB'nin veya SIDA'nın resmi görüşlerini yansıttığı anlamına gelmemektedir.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	5
Murat Köylü	
Cinsel Kimliklerin Kontrolü Açısından Muhafazakârlık.....	11
Prof. Dr. Melek Göregenli	
Siyasal Alana Dair Öneriler	19
Prof. Dr. Simten Coşar	
Geleneksel Medya ve Yeni Medya Ortamlarında “Milli İradenin ve İstikrarın” Yaratılması: Dilsizleştirilmeler ve Suskunluklar.....	29
Prof. Dr. Mutlu Binark	
Yeni Hiyerarşik Vatandaşlık Rejiminin Dışlanan Kesimlere Dayattığı Yeni Zorluklar ve LGBTİ Hareketi	37
Doç. Dr. Ayşen Candaş	
Türkiye’de Cinsel Kimliğin Tanınması ve Ayrımcılık	45
Yard. Doç. Dr. Kerem Altıparmak	
Yasa Yapım Süreci, Komisyonlar ve LGBTİ’ler: Tespit ve Öneriler	53
Dr. Salih Şahin	

Önsöz

Elinizde tuttuğunuz kitap, 2013-2015 yılları arasında Kaos GL Derneği tarafından yürütölen, “Kamu Kuruluşlarında, Parlamentoda ve Sivil Toplum Kuruluşlarında Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Transların İnsan Haklarına Dair Farkındalığı Güçlendirmek” adlı projenin* final raporu olarak öngörölmüş, bununla birlikte söz konusu raporun niteliği bir stratejik öneriler metnine genişletilecek şekilde tasarlanmıştır.

Fark edileceği üzere proje dönemi, Türkiye yakın tarihinin iz bırakan siyasi olaylarına denk gelmiştir: Gezi Direnişine ve ayrıca yolsuzluk iddialarına AKP Hükümetinin verdiği anti-demokratik ve hukuk dışı yanıtlara.

Toplumun katılımcı, çoğulcu, çağdaş demokrasi talebini dillendiren ve LGBTİ Hareketi’nin ön saflarda yer tuttuğu Gezi Direnişi, Hükümet tarafından fiziksel ve sembolik şiddet araçlarıyla bastırılmış, “darbecilik” ile itham edilmiş, sonrasında AKP’nin milliyetçi-muhafazakâr konsolidasyonu ve hak temelli sivil topluma kendini kapama dönemi hızlanmıştır.

Süreç içinde giderek otoriterleşen, hukukun üstünlüğü ilkesini terk eden, Hükümet ile eleştirel mesafeyi koruyan STK'lara kapıları tamamen kapayan ve dayatmacı yönetim anlayışı ile tektipçi kimlik politikaları açısından “eski dönemi” hiç aratmayan AKP Hükümeti, özellikle Haziran 2015 seçimleri sürecinde LGBTİ’leri ve siyasi destekçilerini hedef tahtasına oturtmuştur.

Konsolidasyona hizmet etmesi amacıyla, 2015 seçimleri esnasında AKP liderleri ve medya organları LGBTİ’leri açık hedef haline getirecek ayrımcı haberleri ve nefret söylemlerini yaymakta sakınca görmemişlerdir. Bir kısmı bu proje kapsamında parlamentoya taşınan, uluslararası insan hakları hukukuna ve siyasi belgelere dayalı kanun teklifleri ve soru önergeleri de AKP tarafından reddedilmiş veya basmakalıp yanıtlar ile geçitirilmişdir.

İşte böylesi bir zorlu döneme denk gelen, kısa adıyla “Farkındalık Projesi”, farklı disiplinlerden gelen altı uzmanın oluşturduğu Proje Danışma Kurulu’nun etkin katılımıyla yürütülmüştür. Kaos GL Derneği ile Danışma Kurulu, projenin tematik odağını “Eşit Vatandaşlık” olarak kararlaştırmıştır. Bu bağlamda, Parlamentonun ve Adalet, Aile ve Sosyal Politikalar, Çalışma ve Sosyal Güvenlik, İçişleri ve Sağlık Bakanlıklarının dikkatine kanun teklifleri, soru önergeleri sunulmuş; TBMM’de basın açıklamaları yapılmıştır. Bu kurumlara ek olarak Kamu Denetçiliği Kurumu ile Türkiye İnsan Hakları Kurumu uzmanlarına dönük çalıştaylar organize edilmiştir. “Uluslararası Cinsiyet, Çeşitlilik ve Sosyal İçerme Konferansına” yukarıda sayılanlara ek olarak Avrupa Birliği, Kalkınma, Milli Eğitim; Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlıklarından katılım gerçekleşmiştir.

Süreç boyunca Danışmanlarımız, proje kapsamındaki yayınların ve toplantı içeriklerinin, kanun teklifi ve soru önergesi sunma benzeri savunuculuk etkinliklerinin hazırlığında yoğun katkıda bulunmuşlardır. “Türkiye’de LGBTİ Haklarının Durumu ve Öneriler” adlı yayıncımız, yukarıda söz ettiğimiz yaklaşık 2 senelik sürece bizzat eşlik eden Danışma Kurulu Üyelerinin makalelerinden oluşmaktadır.

“Cinsel Kimliklerin Kontrolü Açısından Muhafazakârlık” adlı yazısında Prof. Dr. Melek Göregenli, muhafazakârlık ideolojisinin güncel siyaset ile ilişkisini

“sosyal-psikoloji” perspektifinden tartışmaya açmış, meselenin “eşitsizliğin inşası ve muhafazası” boyutuna ışık tutmuştur. Göregenli, siyasi iktidarın giderek otoriterleştiği Türkiye’de “homofobi – otoriterlik” ilişkisini ve gruplar arası nefreti bireylerin kişilik yapılarını aşan, münferit değil, kolektif bir ideoloji bağlamında ele almıştır: “Tek tek bireylerin zihniyet yapılarında ve davranışlarında gözlenebilen muhafazakârlık eğilimleri, kuşkusuz, bu eğilimleri meydana getiren ve besleyen toplumsal sistem ve iktidar ideolojileri tarafından oluşturulur.”

“Siyasal Alana dair Öneriler” başlıklı makalesinde Prof. Dr. Simten Coşar, LGBTİ vatandaşların durumuna dair tespit ve önerilerini iki eksende değerlendirmektedir: kurumsal siyaset ve siyasal katılım. Coşar’a göre AKP ile Türkiye açısından bir yeni dönem açılmıştır, “ancak burada ‘yeni dönem’den 1980’lerden ve 1990’lardan tam bir kopuştan ziyade söz konusu yirmi yıl içerisindeki iniş çıkışların yaşanmadığı, aksine bu iniş çıkışlara neden olan politikalarla hedeflenen yapısal dönüşümün son aşamasına gelindiği anlaşılmalıdır.”

“Geleneksel Medya ve Yeni Medya Ortamlarında “Milli İradenin ve İstikrarın” Yaratılması: Dilsizleştirilmeler ve Suskunluklar”, Prof. Dr. Mutlu Binark’ın gözüyle meselenin medya ve iletişim boyutuna odaklanmamızı sağlamaktadır. Medya endüstrisinin sahiplik yapısını, ifade ve basın özgürlüğü bağlamında tartışmaya açan Binark, ister yandaş isterse karşıt görüşlü olsun medya organlarının heteronormatif erkeklik kültürünü ve “AKP hükümetinin muhafazakâr ve tektipleştirici Sünni İslam yorumunu” nasıl ve neden beslediğini kendisine özgü dili ile anlatmaktadır.

“Yeni Hiyerarşik Vatandaşlık Rejiminin Dışlanan Kesimlere Dayattığı Yeni Zorluklar ve LGBTİ Hareketi”nde Doç. Dr. Ayşen Candaş, “Türkiye’nin zorlu bir demokrasiden arınma dönemine girdiğini vurgulamaktadır. Candaş’a göre bu döneme eşlik eden AKP’nin sosyal mühendislik politikaları, LGBTİ Hareketi’nin mevcut kazanımlarını da elinden almayı amaçlamaktadır; 2015 yılında Onur Yürüyüşü’ne polis saldırısı Hükümet’in bu tutumunu açık etmektedir. Bu karamsar tabloya rağmen yapılacak şey bellidir: “LGBTİ vatandaşlar marjinalleştirilen diğer kesimlerle beraber mücadeleye devam etmek zorundadırlar.

Toplumların tarihinde demokratik kazanımların yok edildiği dönemler de olur ve bu krizlerden yeniden ilerlemeci, demokratikleştirici dönemler doğar.”

“Türkiye’de Cinsel Kimliğin Tanınması ve Ayrımcılık” ile Yard. Doç. Dr. Kerem Altıparmak, tek kimlik politikaları ile otorite tarafından “makul” bulunmayan kesimlerin nasıl görünmezliğe itildiğini anlatmaktadır. Altıparmak’a göre bu politika sonucunda vatandaşların kimlik özellikleri dikkate alınmaksızın eşit oldukları iddia edilir. Hatta azınlık bireylerinin, farklılık iddiasında bulunanların taleplerinin reddedilmesi bu eşitlik anlayışına dayanır. Nasıl çoğunlukta olanlar, farklılıkları nedeniyle ayrıcalığa sahip değilse, azınlıkta olanların da olmaması gerekir. LGBTİ’lerin hakları söz konusu olduğunda bu husus çok daha nettir. Bu tutum onların hukuken de tanınmaması anlamına gelir ve kendilerine karşı ayrımcılık yapma ve nefret etme serbestisi yaratır.

“Yasa Yapım Süreci, Komisyonlar ve LGBTİ’ler: Tespit ve Öneriler” adlı yazısında Dr. Salih Şahin, yasama ve denetleme görevleri gereğince Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin LGBTİ kişilerin hak ve özgürlüklerini kullanabilmelerine yönelik yasal-kurumsal güvenceleri oluşturma yükümlülüğünü anımsatmaktadır. “Günümüzde Türkiye’de, LGBTİ hak sahiplerine yönelik doğrudan ve açık şekilde ayrımcılık ve eşitsizlikler içeren yasal düzenlemelerin yerine, LGBTİ vatandaşları tanımayan ve yok sayan dışlama süreçlerinin işler kılındığı görülmektedir.” Bu bağlamda Şahin, TBMM’ye yönelik önerilerini 4 başlıkta toplamaktadır: sosyal içerme amaçlı yasal düzenlemeler, katılımcı yasa yapım süreci, yasa uygulamalarının etkin izlenmesi ve TBMM İdari Teşkilatı kapasitesinin güçlendirilmesi.

Yukarıda özetlediğimiz makaleler, meselemize, yani homofobi ve transfobi temelli eşitsizlik ve ayrımcılıklar ile mücadeleye dair farklı disiplinlerden tespitler ve öneriler getirmektedir. Gerçekten de söz konusu homofobi ve transfobi olduğunda mücadelenin siyasal, hukuki, kültürel, sosyal, akademik; kısacası tüm yönleriyle birlikte götürülmesi gerektiği açıktır. Bu açıdan, bu kitapta derlediğimiz yazılar Türkiye’de lezbiyenlerin, geylerin, biseksüellerin, transların ve intersekslerin birbirinden farklı ve hayatın her alanını kuşatan gereksinimlerine ve taleplerine ilişkin ayrıntılı tahlillerde bulunmak yerine, sistematik ve bütüncül analizler üzerinden bir paradigma değişikliğini önermektedir.

Yayında emeği geçen danışmanlarımıza burada tekrar teşekkür ederiz. Kitabımızda paylaşılan görüş ve önerilerin, Türkiye’deki LGBTİ hak sahipleri başta olmak üzere TBMM, Hükümet, Yargı Organları, Barolar, sivil toplum kuruluşları ile diğer tüm paydaşların eşitlik, özgürlük ve adalet çabalarına katkıda bulunması ve bu değerli çabaları ortaklaştırması en büyük dileğimizdir.

Murat Köylü
Dış İlişkiler Koordinatörü
Kaos GL Derneği

** Avrupa Birliği’nin Demokrasi ve İnsan Hakları için Avrupa Aygıtı (DİHAA) ile İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı (SIDA) tarafından desteklenen projenin yürütücüsü Kaos GL Derneği, iştirakçileri ise Mersin 7Renk Derneği, Siyah Pembe Üçgen İzmir Derneği, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği ile Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi olmuştur.*

İYİ SENELER

DİRENİŞİN
"0"
BİCİMİ

DİRENİŞİN
"0"

YASAK
NE
AYOL

YASAK
NE
AYOL

atp
İstanbul

den-
E-

POLİ
SAB

ENE

Cinsel Kimliklerin Kontrolü Açısından Muhafazakârlık

Prof. Dr. Melek Göregenli

Muhafazakârlığın sözlük tanımlarında çoğunlukla “var olanı koruma, değişime karşı olma eğilimi” ile “var olan düzeni sürdürmeyle ilişkili politikalara destek verme” içerikleri vurgulanır; benzer biçimde, muhafazakârlığın sosyolojik analizinde geleneksellik ve sosyal yeniliğe karşıtlık hali, merkezi kavramlardır. “Sosyal, ekonomik, legal, dini, politik ya da kültürel düzende işleri aksatan/bozan değişimlere karşı olma tutumu” da, insanların davranışlarına yön veren zihniyet yapıları olarak muhafazakârlık tanımlarında sıklıkla vurgulanır.

Konuyla ilgili çoğunlukla ABD ve Avrupa ülkelerinde yapılan sosyal psikoloji alanındaki çalışmalarda muhafazakârlık, insanın sosyal olgulara yönelik davranışsal boyutlarıyla ele alınır ve bu araştırmaların sonuçları, muhafazakârlığın ayırt edici işaretlerinden birinin **değişim korkusu** olduğuna işaret eder. Kişisel hayatlarda, bir günlük hayat ideolojisi olarak beliren bu korku, politik alana transfer edildiğinde sağ politik yelpazenin farklı yerlerinde yer alan partilere oy verme ya da bu yöndeki merkezi politikaları destekleme biçiminde gözlemlenebilir. Bu sonuçlarla tutarlı olarak, liberallerle muhafazakârları birbirinden ayıran temel belirleyicilerden birinin, değişimi kabul

etme ya da değişime direnme eğilimi olduğu söylenebilir. Genel olarak, sağ ve solu birbirinden ayıran en önemli kriter ise, **eşitsizliğe karşı tutumdur**. Sosyolojik birikim de, sol eğilimlilerin eşitliği savunduğunu, sağ eğilimlilerin ise toplumdaki hiyerarşinin kaçınılmaz olduğunu düşündüğüne işaret eder (Jost, Glaser, Kruglanski & Sulloway, 2003). Türkiye’de, Açık Toplum Vakfı ve Boğaziçi Üniversitesi işbirliğiyle 2006 ve 2012 yıllarında muhafazakârlıkla ilgili kamuoyu araştırması niteliğinde bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın 2012 yılı sonuçlarına göre, Türkiye’de siyaset ve özel hayat hakkındaki muhafazakâr tutumlarda, kendini muhafazakâr bulmayanların ve kendini çok muhafazakâr bulanların oranının azaldığı belirtilmektedir. Bu durum muhafazakârlıkta “ılımlaşma eğilimi” olarak adlandırılmıştır. Bununla birlikte araştırma sonuçları arasında toplumda statükonun korunmasına yönelik eğilimlerin 2006 yılına göre artış gösterdiği de ayrıca dile getirilmiştir (Yılmaz, 2012).

Türkiye’de muhafazakarlığın tanımı ve içeriği üzerine son yıllardaki tartışmalardan hareketle yapılan çalışmalarda benzer sonuçlar elde edilmiştir (Göregenli ve ark., 2012). Örneğin giderek daha az zikredilen “muhafazakâr-demokrat” nitelemesinin, bir zihniyet yapısı olarak, insanların zihniyet dünyasında ne ölçüde var olabileceğine ilişkin araştırma sorusu hâlâ önemlidir. Önemlidir, çünkü muhafazakarlığın “demokratik” gündelik hayat politikaları üretip üretemeyeceği, muhafazakarlıkla ilişkili zihniyet yapılarının neler olduğuyla yakından ilişkilidir. Sosyal psikolojik değişkenlerle; *Otoriterlik, sistemi meşrulaştırma, kör vatanseverlik, adil dünya inancı ve insan haklarına yönelik tutumlarla (ifade özgürlüğü, eşitlik ve mahremiyet hakkı, sosyal güvence)* ile muhafazakarlık arası ilişkileri anlamak amacıyla üniversite öğrencileri ile bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın bulguları, “siyasi görüşün, dinin günlük yaşam üzerindeki etkililik düzeyinin ve etnik kökenin” yukarıda söz edilen sosyal psikolojik tutumlarla ilişkili olduğunu göstermiştir. Sonuçlara göre, sol görüşlüler İnsan Hakları çerçevesinde İfade Özgürlüğü ve Sosyal Güvenlik haklarını daha fazla savunmaktadır; sağ görüşlü ve dinin etkisini günlük yaşamında daha çok hissettiğini dile getiren katılımcılar ise sistemi daha fazla meşrulaştırmaktadır. Sağ görüşlü katılımcıların aynı zamanda Adil Dünya İnancı, Otoriterlik, Kör Vatanseverlik ve Homofobi Ölçeği puan ortalamaları anlamlı düzeyde daha yüksektir. İfade özgürlüğünden yana olma eğilimini en etkili biçimde yordayan değişken Otoriterlik eğilimidir. Katılımcıların otoriterlik eğilimleri arttıkça, daha düşük düzeyde ifade özgürlüğünden yana oldukları saptanmıştır. Bu çalışmayı izleyen diğer çalışmalarda, örneğin hâkim ve savcı adaylarıyla yapılan çalışmalarda da (Göregenli, 2012) benzer so-

nuçlar elde edilmiştir. Uygulamalı araştırma sonuçları, bu konudaki araştırma ve teori birikimini doğrulayan sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Muhafazakârlık, demokrat politikalar üretmek ve demokratik politikaları benimsemekle negatif yönde ilişkilidir. Muhafazakârlık; sistemi meşrulaştırma, eşitsizliklerden yana olma, verili düzenin korunması, farklı görüşlerin ifade edilmesine karşı olma, var olan politik düzenin eleştirisiz desteklenmesi, **otoriterlik** ve **homofobiyle** ilişkili bir ideolojik bilişsel yapıdır. Sağ politik eğilimler ve dini inancın günlük yaşamda etkisi de muhafazakârlıkla pozitif ilişkilidir.

Otoriterlik ve homofobi, genel olarak cinsel yönelimler ve cinsiyet kimlikleri üzerindeki tektipleştirici muhafazakârlık ideolojisiyle yakından bağlantılıdır. Dış gruplara ilişkin önyargı ve ayrımcılık konuları içinde yer alan, eşcinsellere (geylere ve lezbiyenlere) ilişkin tutumları çalışmak, hem bilimsel hem de yaşamsal açıdan oldukça önemlidir. Toplum içinde farklı bir dış gruba yaklaşım, bu yaklaşımın olumlu veya olumsuz yönde olması ve bu yaklaşımlar sonucu gey ve lezbiyenlerin yaşadığı ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunlar çalışılması gereken önemli konulardır (Sakallı-Uğurlu, 2006). İlgili literatürde, homofobinin otoriterlikle ilişkili olduğunu gösteren çok sayıda çalışma, otoriterlik skorları yüksek olan kişilerin, dış grupları geleneksel değerlere bir tehdit olarak algıladıklarını, kendilerini diğerlerine göre daha “ahlaklı” ve “iyi” olarak nitelendirdiklerini göstermektedir. Yapılan çalışmalarda otoriterliğin, önyargı, ayrımcılık ve dış grup üyelerine karşı düşmanlık ile bağlantılı olduğu saptanmıştır (Altemeyer ve Hunsberger, 1992). Benzer biçimde, bu kişilerin geleneksel aile yapısına ve adetlere daha bağlı olmaları nedeniyle, adetleri ve geleneksel değerleri tehdit ettiklerini düşündükleri eşcinsellere karşı daha olumsuz yaklaşımları söz konusudur (Herek, 1988). Sakallı’nın (2002a) eşcinselliğe yönelik tutumlar ile çelişik duygulu cinsiyetçilik, geleneksellik ve tutuculuk arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, cinsiyetçilikle homofobinin ilişkili olduğu belirtilmektedir. Çelişik duygulu cinsiyetçilikten yüksek puan alan katılımcıların eşcinselliğe ilişkin daha olumsuz tutumlar beslediği görülmüştür. Ayrıca cinsiyetçi, geleneksel ve tutucu olmanın eşcinsellere yönelik olumsuz tutumlara neden olduğu araştırma bulgularında yer almaktadır. Sakallı, Yalçın ve Glick’in (2007) üniversite öğrencilerinin tecavüz mağdurlarına karşı empati duyma düzeylerini inceledikleri çalışmalarındaysa, düşmanca ya da korumacı cinsiyetçilik skorları yüksek olan katılımcılar ile erkek katılımcıların mağdurlara karşı daha olumsuz tutumları olduğu ve bu olumsuz tutumların adil dünya inancı ile de pozitif yönde ilişkili olduğu ortaya konulmuştur. Sakallı (2002b) diğer bir araştırmasında, sadece erkek eşcinsellere yönelik

kalıpyargıların oluşumunda sosyal etkileşimin ve cinsiyet farklılığının etkisini ele almıştır. Bulgulara göre, eşcinsel bireylerle sosyal etkileşimin artması, eşcinsellere yönelik kalıpyargıların oluşumunu azaltmaktadır.

Tek tek bireylerin zihniyet yapılarında ve davranışlarında gözlenebilen muhafazakârlık eğilimleri, kuşkusuz, bu eğilimleri meydana getiren ve besleyen toplumsal sistem ve iktidar ideolojileri tarafından oluşturulur. Denetim süreci; aileden okula, sokaktan devlete, iyi ve kötü, yanlış ve doğruyu belirleyen ve vazeden ilkelere göre dünyayı tanımlar. Bu nedenle, heteroseksizm ve homofobi üzerine düşünme ve politik hak mücadeleleri, sorunu sadece heteroseksüellikten farklı cinsel yönelimleri olan insanların sorunu ya da trans cinsiyet kimliklerine yönelik baskı olarak göremezler; herkes için temel soru, bir toplumun “nasıl bir hayat sürmek istediği” ile ilgilidir. Heteroseksizm – ve homofobi – ya da onunla birlikte heteronormativite kavramı, toplumun cinsiyet ideolojilerinden hareketle kültürel, sosyal ve politik örgütlenmesine işaret etmektedir. Muhafazakârlık ideolojileri, toplumun eşitsizlik ve adaletsizlikler sistemi olarak bütünüyle tasarımını amaçlar; cinsel kimliklerin kontrolü bu tasarımın olmazsa olmaz bileşenlerinin başında gelir.

Pek çok ampirik çalışmanın bulguları, önyargıların ve negatif stereotiplerin, heteroseksist ideolojilerin kutsamasıyla, dışlanan gruplara yönelik değişen biçim ve içeriklerdeki “şiddet” aracılığıyla hayata geçirildiğini, ayrımlaşmayı kutsayan ideolojilerin geleneksel değerlerle beslenen yeni bir tür “muhafazakârlık” olduğunu öngörmemize yol açmaktadır. Genellikle “sağ” olarak nitelendirilebilecek dünya görüşlerinin, ayrımcılığı besleyen değerlere daha yakın olduğunu bilsek de, bir tür maço-bireycilikle beslenen “modern” yaşam ideolojilerinin de yeni bir faşizm türünün, “sembolik faşizmin” arkaplanını oluşturduğu ve bu dünya görüşünün sadece “sağ” ideolojileri kapsamadığı açıktır. Bir tür seçkincilik ve çoğunlukçulukla, insanlar ya da gruplar arası hiyerarşinin doğal olduğuna, bazı grupların diğerlerinden adeta doğal olarak üstün olduğuna ilişkin inançlar – sosyal üstünlük yönelimi – sembolik faşizmi beslemektedir. Sembolik faşizmin hayatlarımıza yansması, ayrımcılığın ve şiddetin politik olarak mahkûm edildiği “gelişmiş” yaşama biçimleri içinde “normalleştirilmiş” yeni biçimler aracılığıyla yer almaktadır. Bu normalleştirmeye çalışılan yaşama hizmet eden, cinselliğin kontrolünü amaçlayan müdahale politikaları oluşturulmakta; bazen iktidar sözcüleri tarafından açıkça, “arzu edilen ideal, makbul vatandaş” ölçütleri sunulmakta; bazen güvenlik politikalarına yedirilmektedir.

Kamusal mekânın disipline edilmesi yoluyla; beden kontrolü, kamusal alanda bir araya gelme olanaklarının sınırlandırılması/yok edilmesi, dolayısıyla makbul, tekeşli heteroseksüellik dışındaki bütün cinsel kimliklerin görünür-lüğünün ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır. Cinsel yönelimlerin, cinsiyet kimliklerinin ve interseks durumunun illegalleştirilmesi; lezbiyenlerin, geyle- rin, biseksüellerin, transların ve intersekslerin (LGBTİ’ler) varoluşunun söy- lemsel ve hukuki düzeyde fuhuşla ilişkilendirmesi yoluyla gerçekleşmektedir. LGBTİ kişiler için örgütlenme önündeki engeller yasal düzeyde azalsa da et- kinlik alanları giderek sınırlandırılmaktadır. Nefret söylemi ve nefret suçunun cezalandırılması bir yana, iktidar sözcüleri tarafından neredeyse teşvik edil- mesi söz konusudur. Bunun güncel bir kanıtı, Nisan 2016 itibariyle Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Yasası’nın cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, interseks durumu, cinsiyet ifadesi ve hatta “ve benzeri temeller” ibareleri ol- madan yasalaşmasıdır.

Cinsel kimlikler ve cinsellik üzerindeki muhafazakâr beden politikaları kadın- lar üzerinde de benzer biçimde sürmektedir. LGBTİ’ler için yapılması düşünö- len “özel hapisaneler” ile amaçlanan kapatma-ayırma politikaları, kadınları heteroseksüel erkeklığe karşı korumak için önerilen “pembe” otobüs-taksi modelleriyle kendini tekrarlamaktadır. Hizaya getirilmeye çalışılan ayrımcılık, baskı ve şiddet değil, heteroseksüel erkeklığın saldırılarının doğrudan hedefi olanlardır.

Kadının sadece aile içindeki varoluşuyla tarifi, doğum kontrolünün dini açı- dan sakıncalarının vurgulanması, her konuda olduğu gibi cinselliğin hayata geçirilmesinin de dini değerlerle çerçevelenmesi giderek normalleşmektedir.

Cinsiyetçilik, homofobi ve genel olarak muhafazakârlığın bütün bileşenleri, erkeklığın kendini tanımlama süreci içinde yaygın bir sistem ideolojisidir ve dolayısıyla toplumun inşasında da en önemli rolü oynar. Yaşamın bütün anla- rında kadınlık ve erkeklik için ikili, farklılığa ve geçişliliğe hiç alan bırakmayan bir davranışsal rehber emreden muhafazakâr ideoloji, ayrımcılık ve şiddeti hayatın bütün alanlarında meşrulaştırır. Sonuç olarak söylenebilir ki, hetero- seksizmin tekçi, baskıcı ve ayrımcı muhafazakârlığı, hem beden üzerinden kontrol hem de bir gruplar arası ilişki ideolojisi olarak şiddeti normalleştir- rek yaygınlaştırmaktadır. Muhafazakârlığın cinsiyet ve cinselliklerle ilgili po- litikalarına karşı başka bir dünya tasavvurunun eşlik ettiği başka bir kültür ve karşı-ideoloji tanımlanabilmesi mümkün olabilir; dolayısıyla başka bir bir arada olma, yaşama ideolojisinden beslenen dönüştürücü bir bilgi üretile-

bilir ve başka bir siyaset kurgulanabilir. Judith Butler’ın Kaos GL’ye verdiği söyleşisindeki sözleriyle bitirelim: “Ayrımcılıkla olan kavgamızı, eşit muamele taleplerimizden yola çıkarak yapıyoruz ve bu yolla bir çeşit ‘normallik’ elde etme arayışı içine giriyoruz. Bir de sanırım seçenekler ya ‘normal olmak’ ya da ‘patolojik olmak’ ise, ‘normalliği’ seçmek zorundayızdır. Ancak ‘normal olmaya’ uğraşmak, uyusmakla, farklılığı bozmakla ve görünmezlik kazanmakla ilgili olduğu için, bir sorgulamaya tutulmalıdır bu çerçeve. Yani uğraşmamız gereken ikinci yön, farklılıklarımızı kurmak; cinselliğin, sevginin, bağlılığın ve cinsel pratiklerin nasıl gerçekleştiğine dair farklı normları olan yeni toplumların çok-bileşenliliğini ve özgüllüğünü anlatmak olmalıdır. Eşitlik konusunda ısrarlı olmalıyız, ancak aynı zamanda hayatlarımızı betimleyen her tür farklılık ile tanınmalıyız.”

Siyasal Alana Dair Öneriler

Prof. Dr. Simten Coşar

Türkiye’de lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks (LGBTİ) vatandaşların haklarının durumuna dair tespitleri siyaset bilimi çerçevesinde değerlendirmek ve öneriler geliştirmek için temel olarak iki hat üzerinden ilerlemek gerekir: Kurumsal siyaset ve siyasal katılım.

Kurumsal siyaset söz konusu olduğunda; devlet, yönetim, siyasal partiler, yasa-yürütme-yargı üçlüsü, bu üçlüyle bağlantılı bürokratik mekanizmalar ve işleyişe bakılması gerekir. *Siyasal katılım* söz konusu olduğunda ise ağırlıklı olarak siyasal rejime, vatandaşların siyasal kurumlarla bağlantılanma biçimlerine, vatandaşların birbirleriyle siyaseten ilişkilene biçimlerine bakılması gerekir. Pek tabii ki bu iki eksen - kurumsal siyaset ve siyasal katılım - birbirlerinden kopuk, sadece birbirlerine paralel eksenler değildir. Tam aksine, içerisinde bulunan tarihsel dinamiklere göre birbirlerine teğet geçebilirler, örtüşebilirler ya da kesişebilirler. Ancak, belirli bir tarihsel dönemde, belirli bir coğrafyada vatandaşların haklarına dair bir analiz yapabilmek için söz konusu iki eksenin kendilerine özgü kriterlerini göz ardı etmemek gerekir. Böylelikle, ilgili sosyopolitik bağlamdaki vatandaşlık pratikleri hak temelli bir perspektiften değerlendirilirken siyaseten geliştirilebilecek öneriler ve öngörüler sağlam zemine oturtulmuş olur.

Yazının bu bölümünde, böyle bir ayrıştırmadan yola çıkılarak öncelikle Türkiye siyasetinin 2000’lerdeki temel özellikleri özetlenecektir. Bu özet, yukarıda değinilen kurumsal siyaset (yönetim) ve siyasal katılım (vatandaşlar, haklar ve özgürlükler) eksenleri üzerinden sunulacaktır. Ardından, LGBTİ kişilerin hakları (hem) insan ve dolayısıyla (hem de) vatandaşlık hakları olarak ele alınarak Türkiye’de 2000’li yıllarda LGBTİ’lerin vatandaşlar olarak insan hakları pratiği ile deneyimlerine yönelik özet değerlendirmeler yapılacak ve LGBTİ haklarının siyasal alanda güçlendirilmesi, garanti altına alınması ve pratiğe dökülebilmesine yönelik seçilmiş öneriler listelenecektir.

Kurumsal Siyaset

Türkiye’de 2000’li yıllarda *kurumsal* siyaset açısından, ilk bakışta birbiriyle çelişen iki gelişmeden bahsetmek mümkündür. İlk gelişme, 2001 ve 2002 yıllarındaki ekonomik krizle paralel olarak yaşanan siyasal krizden bir çıkış mahiyetinde, İslamcı hareket geçmişine sahip olan kurucuların ağırlıkta olduğu ve Refah Partisi’nin (RP) içerisinden doğan siyasal partiler arasında addedilebilecek Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AKP) kuruluşudur.¹ AKP’nin kuruluşunun neredeyse hemen ertesinde genel seçimlerden (2002) birinci parti olarak çıkması ve 1990’lı yılların ikinci yarısından itibaren alışılagelelin aksine koalisyona gerek duymadan hükümeti kurabilmesi Türkiye’de siyaseten yeni bir dönemin başladığına işaret etmektedir. Ancak burada *yeni dönemden* 1980’lerden ve 1990’lardan tam bir kopuştan ziyade söz konusu yirmi yıl içerisindeki iniş çıkışların yaşanmadığı, aksine bu iniş çıkışlara neden olan politikalarla hedeflenen yapısal dönüşümün son aşamasına geldiği anlaşılmalıdır. Diğer bir ifadeyle, Türkiye siyasi tarihinde AKP’nin hükümet ettiği yıllar olarak belgelenen 2000’lerin ilk on beş yıllık dönemi 1980’lerin ilk yarısında başlayan sosyopolitik dönüşümle devamlılık içerisindedir. Hiç şüphesiz bu devamlılık, AKP’yi ve AKP hükümeti politikalarını *eski* kılmaz. Tam aksine, 2000’li yıllardaki Türkiye siyasetinde, bahsedilen dönüşümün tarihsel evrilmesine koşut bir şekilde bir yeniden inşa sürecinin son evresini simgelemekle, *yeni* oluşumlara, *yeni* uygulamalara ev sahipliği yapmaktadır.

1 AKP (2001-), Saadet Partisi’nin (SP) içerisindeki ayrışmalarla kurulmuş bir siyasal partidir. Ancak, gerek SP’nin (2001), RP’nin (1983-1998) kapatılmasıyla kurulan Fazilet Partisi’nin (1998-2001) kapatılmasının ardından kurulan bir siyasal parti olması gerekse AKP’nin önde gelen üyelerinin RP geçmişleri, partinin RP içerisinden doğduğu yönünde nitelendirmeyi beraberinde getirmektedir.

1980’lerden 2000’lere kadar olan dönemde dalgalı bir şekilde seyreden yapısal dönüşüm neoliberal bir izlekte gerçekleşmiştir.² AKP hükümetlerinin kurumsal iktidarı ellerinde bulundurdukları on dört yıl boyunca tutarlı bir profil çizdikleri ilk konu tam da söz konusu neoliberal yapının dinamiklerine göre politika geliştirmeleri ve uygulamalarını bu dinamiklere göre yürütmeleridir. Diğer bir tutarlılığın ise sosyokültürel ekseninde muhafazakârlıktan vazgeçilmemesi olduğu söylenebilir. AKP hükümetlerinin çelişkili addedilebilecek politika tercihleri ve uygulamaları söz konusu muhafazakâr zemin göz önüne alındığında tutarlılık kazanır. Bu açıdan en somut örnekler toplumsal cinsiyet politikalarında ve cinsiyet eşitliği temelli hak talepleri karşısında partinin aldığı tutumda gözlemlenebilir.

Kısacası AKP, hükümet ettiği ilk evre olan 2002-2007 arasında kadın örgütlerinin toplumsal cinsiyet eşitliği talepleri karşısında daha liberal bir duruş sergilemiş ve kendisini diyalog tercihleri üzerinden sunmuştur. 2007 yılından itibaren ise gerek özelde toplumsal cinsiyet eşitliği talepleri gerekse genelde toplumsal cinsiyet rejimi açısından artan bir ivmeyle ilgisiz, yok sayan, hoşgörüsüz ve baskıcı bir tutum alışı ve takiben uygulamalara yönelmiştir. Bu durum gerek AKP sözcülerinin, bakanlarının, önde gelen üyelerinin farklı vesilelerle yaptıkları açıklamalarda,³ gerekse toplumsal cinsiyet eşitliği

2 Neoliberal yapılanmanın genelde dünyada özelleştirilmesinin Türkiye’de vadesini doldurduğu yönünde argümanlar olmasına rağmen, bu değerlendirme kapsamında Türkiye’nin ve dünyanın hâlâ neoliberal düzen içerisinde yer aldıkları argümanı benimsemektedir. Bu konuda söz gelimi bkz. Amy Goodman, David Harvey’le Mülakat, “Marxist Geographer David Harvey on the G20, The Financial Crisis and Neoliberalism,” http://www.democracynow.org/2009/4/2/marxist_geographer_david_harvey_on_the Erişim: 25 Mart 2016; Susan Braedley ve Meg Luxton, “Competing Philosophies: Neoliberalism and the Challenges of Everyday Life,” Neoliberalism and Everyday Life içinde, Braedley ve Luxton (der.) (Montreal ve Kingston, Londra, Ithaca: McGill-Queen’s University Press, 2010), s. 3-21.

3 2012 yılında Cumhuriyet Halk Partisi ile Barış ve Demokrasi Partisi’nin yeni anayasa yapım süreciyle bağlantılı olarak gündeme getirdikleri “eşcinsel haklarının” garanti altına alınması önerisi TBMM’de Milliyetçi Hareket Partisi ve AKP tarafından “genel ahlâka aykırı” olması iddiasıyla reddedilmiştir. Bu reddedilmeden 10 yıl önce 2002 yılında AKP genel başkanı Recep Tayyip Erdoğan, Abbas Güçlünün Genç Bakış programında sorulan bir soruya “eşcinsellerin de kendi hak ve özgürlükleri çerçevesinde yasal güvence altına alınmaları şart” yanıtını vermişti. (Bkz. <http://t24.com.tr/haber/basbakan-erdogan-escinsellerin-haklari-yasal-guvence-altina-alinmeli,204994>. Ayrıca bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=WyhizrEziaA> Erişim: 25 Mart 2015.) Burada verilen yanıtta ifade edilen muğlaklığı bir yana, meselenin sadece “eşcinsel haklarından” ibaret olmadığına dikkat çekmenin lüks olarak nitelendirilmesine yol açabilecek ciddiyette hak ihlallerinin olduğu bir dönemden geçiyoruz.

Yani sıra, 2010 yılında dönemin Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Sema Aliye Kavaf “eşcinselliğin biyolojik bir bozukluk, bir hastalık olduğuna inanıyorum. Tedavi edilmesi gereken bir şey bence” sözlerini (bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/escinsellik-hastalik-tedavi-edilmeli-14031207> Erişim: 25 Mart 2015; 2011 yılında, aynı bakanlığın adının artık Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olarak değiştiği 2011 yılında dönemin devlet bakanı olan Fatma Şahin’in “eşcinsellerin sorunları ko-

taleplerini dile getiren sivil toplum örgütleriyle kurulan bağlantı biçiminde belirginleşmiştir. Bugün AKP, söz konusu *feminist politika* ve/ya da *cinsiyet kimliği* ve *cinsel yönelim* olduğunda hak temelli örgütlerle bağlantı kurmaktadır. Benzeri yaklaşım, cinsiyet eşitsizliğine bağlı hak ihlalleri karşısında benimsediği tutumda ve uygulama tercihlerinde de izlenebilir. Dipnot 3’te örnekleri görülebilecek olan açıklamalar bir yana, AKP hükümeti, 2007 yılında başlayan ikinci hükümet etme döneminden itibaren gitgide yükselen bir ivmeyle sivil toplum alanında öncelikle feminist örgütlerle hâlihazırda mesafeli olan bağlantısını asgari düzeye çekecek bir rotayı benimsemiştir. Öte yandan, partinin henüz ilk kurulduğu dönemde olabildiğince silik bir şekilde dile getirilen, LGBTİ haklarına da olumlu yaklaştığı yönünde yorumlanabilecek açıklamalar hızla kullanımdan kalkmış; yerini koyu ve keskin bir *ahlâkçı* tona sahip açıklamalar ve hatta açık nefret söylemleri almıştır. AKP’nin sivil toplum örgütleriyle kurduğu bağlantı ve cinsiyet eşitliği talepleri karşısındaki tutumu kurumsal siyasetin yanı sıra siyasal katılım eksenine de bağlantılıdır ve ilgili hak ihlalleriyle bağlantılı bir değerlendirmeyi gerektirir.

İnsan Hakları - Vatandaşlık Hakları - Hak İhlalleri

2000’li yıllarda Türkiye’nin kurumsal siyaseti artan ivmeyle muhafazakârlaşan ve otoriterleşen bir izlekte ilerliyor olsa da, LGBTİ’lerin örgütlü mücadelesinin başladığı 1990’ların ilk yarısından bu yana toplumsal ve siyasal görünürlüklerinin artmasının bir kazanım olduğunu söylemek gerekir. Yanı sıra, hak ihlallerinin giderilmesine ve LGBTİ’lerin vatandaşlık haklarının fiilen ve hukuken tanınmasına yönelik çabalar kapsamında, hak temelli savunuculuk faaliyetleri içerisinde bulunan diğer sivil toplum örgütleriyle, toplumsal hareketlerle, özellikle de kadın hareketi ve feminist örgütlerle örülen ittifakın rolü gitgide artmıştır. Birbirine zıt görülebilecek bu gelişmelerden, neoliberal yapılanma kapsamında 1990’larda izlenen politikadaki iniş çıkışlardan kaynaklanan boşlukları LGBTİ Hareketi’nin yerinde değerlendirdiği anlaşılmalıdır. Yanı sıra, 2000’ler boyunca gitgide derinleşen muhafazakârlaşmanın ve artan otoriterleşmenin hak temelli sivil toplum örgütleri arasındaki ittifakı kaçınılmaz kıldığı söylenebilir. Bu ittifakın aynı zamanda, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinin 1990’lı yılların

nusunda ... destek vermek” için “aile değerlerini sarsmamaları” (bkz. <http://www.kaosgl.com/sayfa.php?id=9503> Erişim: 25 Mart 2015) şartını koşması örneklerini hatırlatmak yerinde olacaktır.

ikinci yarısında daha da belirginleşen sivil toplum eksenini güçlendirici ve geliştirici etkisiyle de bağlantılı olduğunu vurgulamak gerekir.

1990’larda siyasetin belirli alanlarında geçerli olan, 2000’li yılların ikinci yarısında sosyopolitik düzlemin genelinde daha belirgin şekilde ortaya çıkan otoriter uygulamalar 2016 yılı itibarıyla kurumsal siyasetin tanımlayıcı unsuru olmuştur. Bu açıdan, LGBTİ’lerin öncelikle insan hakları zemininde - dolayısıyla *insan olmakla doğuştan sahip oldukları* - ve bu zemine bağlı olarak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmaktan kaynaklı haklarının sadece *de facto* değil *de jure* olarak da tanınmadığı olgusal bir tespittir. Diğer bir ifadeyle, Türkiye Cumhuriyeti’nin LGBTİ vatandaşları, çalışma yaşamından eğitime ve sağlık hizmetlerine kadar uzanan geniş bir yelpazede heteroseksüellerin faydalandıkları haklardan faydalanamamaktadırlar.

LGBTİ vatandaşların bu haklardan faydalanmaları için cinsel yönelimlerinin, cinsiyet kimliklerinin ve interseks durumlarının kanunlar ve politikalar nezdinde kabul görmesi gerekir. Bugün Türkiye’de LGBTİ’lerin yasal tanınırlıkları olmaması itibarıyla - diğer bir ifadeyle, hukuksal eşitlik kıstasından bile faydalanamamaları itibarıyla - çifte ayrımcılığa uğradıkları söylenebilir. Zira Türkiye’de vatandaşlık (Sünni Müslüman, Türk) heteroseksüel erkeklik kıstaslarına bağlı olarak tanımlanmakta ve işletilmektedir. LGBTİ’ler bu kimliğe çağrılmakta, heteroseksüel (gibi) oldukları,⁴ gördükleri sürece haklarının tanınacağı yasal olarak belirlenmektedir. Öncelikle cinsiyet eksenli ayrımcılığa karşı düzenleme, ardından bu düzenlemenin *kadın-erkek* eşitliğini gözeterek şekilde güçlendirilmesi Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında 2000’lerin ilk yarısında (AKP’nin ilk döneminde) mümkün olurken, LGBTİ’lerin bu düzenleme içerisinde yer almamaları, görünmez kılınmaları hukuksal eşitliğin de sağlanmadığını bir kez daha kanıtlar. Bu durumun en son örneği, Cezai Konularda Uluslararası Adli İşbirliği Kanunu Tasarısı’yla ilgili TBMM görüşmelerinde, Adalet Bakanı Bekir Bozdağ’ın kanuna cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ifadelerinin de eklenmesi talebini, AKP’nin “muhafazakâr demokrat bir parti olması” gerekçesiyle reddetmiş olmasıdır.⁵

4 Burada, dünya genelinde feminist hareketlerin toplumsal cinsiyet eşitliği açısından talep ettikleri eşit vatandaşlık statüsü talebiyle de paralellliğe dikkat çekmek yerinde olacaktır. Ulus-devletin vatandaşlık tanımı istisnasız olarak erildir ve erilliğin içerdiği düalist cinsiyetçi normlar üzerinden seyreder.

5 <http://t24.com.tr/haber/adalet-bakani-kanuna-cinsel-yonelim-filan-eklemeyiz-siyasi-tavrimiz-bu,335349> Erişim tarihi: 9 Nisan 2015.

Ek olarak, Kaos GL’nin derlediği verilerden de izlenebileceği gibi, 2016 yılı itibarıyla LGBTİ’ler - kamusal görünürlükten imtina etmedikleri sürece - eğitim, sağlık ve çalışma gibi en temel vatandaşlık hakları arasında yer alan haklarından mahrum bırakılmaktadırlar. Hâlihazırda bir vatandaşlık hakkı olan eğitim ve sağlığa erişimde LGBTİ kimlikleri dolayısıyla uğradıkları ayrımcılık, neoliberalizasyon süreçleri sonunda bu hakların kullanılmasının gitgide artan oranlarda *bireysel* ve/ya da *özel* alanlarla tanımlanmasıyla katmerlenmektedir. LGBTİ’lerin bir vatandaşlık hakkı olarak çalışma/istihdam hakkına erişimleri ise cumhuriyet tarihinin - neoliberal ya da değil - bütün evrelerinde tam anlamıyla çoklu-sömürü mekanizması (cinsiyet-cinsel kimlik-etnisite-sınıf) üzerinden işlemiştir.

Esasen, LGBTİ vatandaşların gündelik yaşamlarında neredeyse sıradanlaşan ayrımcılık deneyimlerinin kaynağı olan yapısal şiddetin en görünür ve en vahim örneği, yani LGBTİ kişilerin maruz kaldığı en temel insan hakları ihlali, *yaşam haklarının ellerinden alınmasıdır*. Kaos GL tarafından hazırlanan 2014 Nefret Suçları Raporu kapsamında dökümü verilen bu hak ihlallerinde göze çarpan bir unsur, özellikle ağır fiziksel şiddet içeren ihlallerin mağdurların yakın çevrelerinde gerçekleşiyor olmasıdır.⁶ Diğer bir ifadeyle, mağdurlar evlerinde, “evlerinin civarında”, okullarında cinsel tacizden dövülmeye, tecavüzdən öldürülmeye kadar uzanan şiddet türlerine maruz bırakılmaktadır.

Kaos GL’nin raporlarından da takip edilebileceği üzere, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelimin hukuksal, siyasal ve toplumsal açılardan tanınmaması, hak ihlallerinin raporlanması açısından, yapısal şiddetin farklı biçimleri ve düzeyleriyle ilgili net verilere ulaşmamızı engellemektedir.

Öneriler

LGBTİ’ler, Türkiye’de siyasal, ekonomik ve toplumsal alanda tanınırlığa sahip değildirler. Burada *tanınırlıkla* LGBTİ’ler görünürlüğünden ziyade, *hak sahibi vatandaşlar* olarak hukuksal, siyasal ve toplumsal düzeyde kabul edilmelelerine işaret edilmektedir. LGBTİ’lerin tanınırlığıyla ilgili bu sorun insan hakları ve vatandaşlık hakları ekseninde süregelen bir ihlaller dizisini beraberinde

6 Kaos GL, *2014 Yılında Türkiye’de Gerçekleşen Homofobi veya Transfobi Temelli Nefret Suçları Raporu* (Ankara: Kaos GL, Haziran 2015), <http://www.kaosgldernegi.org/yayindetay.php?id=123> Erişim: 15 Kasım 2015.

getirmektedir. Bu ihlallerin giderilmesi ve kişilerin cinsiyet kimlikleri, cinsel yönelimleri ya da interseks durumları nedeniyle siyasal ve hukuksal açıdan eşitsiz uygulamalara maruz kalmalarının önünün alınması için;

1. Hukuksal düzlemde cinsiyet kimliği, cinsel yönelim ve interseks durumuna dayalı eşitsizlikle mücadelede devletin doğrudan sorumlu olduğu en başta anayasal olarak düzenlenmeli ve ilgili kanunlarda yer almalıdır.
2. İlk, orta ve yükseköğretim politikaları; müfredatta, sınıf içi etkileşimde, ders kapsamlarında; öğretmen, öğretim üyesi-öğrenci ilişkilerinde cinsel kimlik ayrımcılığıyla mücadele nosyonunu içerecek şekilde düzenlenmeli ve işletilmelidir.
3. İş Kanunu, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim temelli ayrımcılık giderilecek ve cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim ekseninde pozitif ayrımcılık uygulanacak şekilde revize edilmelidir.
4. En temel vatandaşlık haklarından olan sağlık hizmetlerine erişimde cinsiyet kimliği, cinsel yönelim ve interseks durumu temelli ayrımcılığın giderilmesi için gereken düzenlemeler yapılmalıdır:
 - a. Sağlık personeli cinsiyet kimliği, cinsel yönelim ve interseks durumu temelli önyargılar ve ayrımcı uygulamalar konusunda bilgilendirilmeli;
 - b. Bu konudaki hizmet içi eğitimler LGBTİ örgütlerinin etkin katılımıyla düzenli olarak uygulanmalı;
 - c. Hizmet içi disiplin yönetmelikleri cinsel kimlik temelli ayrımcı uygulamaların cezai yaptırımına karşılaşmasını sağlayacak şekilde düzenlenmelidir.
5. Yukarıda listelenen önerilerin gerçekleştirilmesi toplumsal cinsiyet, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim temelli ayrımcı uygulamalarla mücadelede gittikçe daha fazla başvurulan bir politika önerisi olan “sosyal içerme” kapsamında da değerlendirilebilir. Bugün örneklerini birçok ülkede görebileğimiz sosyal içerme uygulamaları, toplum içerisinde kimlikleri nedeniyle *camdan duvarlarla* karşılaşan, bu duvarların ve sınırların ötesine geçemeyen, buldukları dar alanlarda şiddetin farklı biçimlerine maruz bırakılan vatandaşları, örneğin LGBTİ’leri hedefler. Onları, gündelik yaşamın mikro pratiklerinden kurumsal siyasetle bağlantılarına kadar uzanan

geniş bir yelpazede toplumun diğer üyeleriyle eşitlemeyi amaçlar. Gerçekten eşit vatandaşlar olarak muamele görmelerine ve toplumsal hayata eşit katılımlarına yönelik politika önerilerini beraberinde getirir. Söz konusu öneriler bir yandan ayrımcılığa uğramayan vatandaşlara yönelik eğitimleri içerirken diğer yandan ayrımcılığa uğrayanların mağduriyetlerinin sona erdirilmesini, gördükleri zararın tazminini ve toplumsal yaşama aktif şekilde katılımlarına yönelik - pozitif ayrımcılık eksenindeki - uygulamaları içerir. Türkiye’de cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim temelli ayrımcılıkla mücadelede başvurulacak bir yol olarak sosyal içermeye dayalı uygulamalarda şu genel hatların dikkate alınması işlevsel olacaktır:

- a. Siyasal alanda karar alıcı ve uygulayıcıların LGBTİ hak savunucusu örgütlerle süregelen işbirliği içerisinde olmaları ve böylece gerek yasama süreçlerinde gerekse uygulamada cinsel kimlik ayrımcılığının giderilmesine yönelik politikaların geliştirilmesi;
- b. Hukuksal çerçevenin oluşturulması; vatandaşların eşit haklardan - eğitim, sağlıklı yaşam, çalışma, seyahat, barınma, ifade özgürlüğü gibi - faydalanırken karşılaşılan cinsel kimlik temelli ayrımcılıklar konusunda bilinçlendirmelerinin sağlanması. Bu süreçte,
 - i. Eğitim, sağlık, çalışma hayatı alanında ilgili kurumların ve aktörlerin LGBTİ hak savunucusu örgütlerle birlikte çalışmaları;
 - ii. Hedef gruplara yönelik, cinsiyet kimliği, cinsel yönelim ve interseks durumu temelli ayrımcılık hakkında farkındalık yaratma eğitimlerinin düzenlenmesi ve bu eğitimlerin sürekli hale getirilmesi;
 - iii. Eğitim, sağlık, çalışma hayatı alanında ilgili kurumlarda, cinsel kimliğinden dolayı hak ihlallerine maruz kalan kişilere yönelik koruyucu mekanizmaların geliştirilmesi ve birimlerin kurulması. Söz konusu mekanizmaların geliştirilmesinde, ilgili birimlerin kurulmasında ve işleyişinde LGBTİ hak savunucusu örgütlerle ilişkilerin düzenli şekilde yürütülmesi.

Bu değerlendirmede genel olarak hak temelli savunuculuk, özelde ise LGBTİ hak savunuculuğu, *insanların bu dünyada eşit oldukları ilkesine* dayandırılmaktadır. Buna bağlı olarak medeni, siyasal ve sosyal versiyonlarıyla vatandaşlık hakları, insanların temel yaşama haklarının modern, ulus-devletler

kapsamındaki görünümüleri olarak ele alınmaktadır. Bugün, Türkiye’de muhafazakâr ve otoriter yönetim anlayışının gitgide daha da derinleştiği ve ekonomik eksenden, kültürel eksene kadar her tür eşitsizliğin azami düzeye çıktığı bir dönemde, heteroseksizmin olduğu her yerde - ve dolayısıyla *her yerde* - LGBTİ’ler sadece *incinebilir değil*, sistematik şekilde *incitilenler* arasında yer almaktadır. Dolayısıyla, LGBTİ’lerin vatandaşlık haklarının tanınması için doğrudan LGBTİ hak savunucusu örgütlerin etkin katılımıyla yerel, ulusal ve uluslararası alanları kesecek şekilde politika önerileri geliştirilmesi ve uygulamaya yönelik devlet nezdinde adımlar atılmasının acil ihtiyaç olduğu açıktır. Bu, bu ülkede yaşayan herkesin bir arada *yaşayabilmesi* için vazgeçilmez bir gerekliliktir.

Geleneksel Medya ve Yeni Medya Ortamlarında “Milli İradenin ve İstikrarın” Yaratılması: Dilsizleştirilmeler ve Suskunluklar

Prof. Dr. Mutlu Binark

“Sadece otuz dört katlı yerden bitme gri bir bina.
Ana girişin üzerinde şu sözcükler,
LONDRA MERKEZ KULUÇKA VE ŞARTLANDIRMA MERKEZİ ve
üzeri kaplanmış olan Dünya Devleti'nin sloganı,
CEMAAT, ÖZDEŞLİK, İSTİKRAR”.
(Huxley, 2015:31)

Türkiye'nin geleneksel ve yeni medya ortamlarının hâlihazırdaki durumu üzerine bir değerlendirme yazmam istendiğinde, elim klavyeye gitmedi desem yalan olmaz... Durumumuza ilişkin aslında söylenecek çok olumlu bir gelişme yok 2016 Baharı'nı karşılarken... 2015'ten devrettiğimiz siyasal ve toplumsal sorunlar; iki farklı sonuçla karşılaştığımız iki genel seçimin arttırdığı toplumsal ve siyasal kutuplaşma; ilk seçim sonuçlarından itibaren barış sürecinin hızla Doğu illerinde bir iç savaşa dönüşmesi; 10 Ekim Ankara Garı katliamı başta olmak üzere Ankara'da birbiri ardı yaşanan, özellikle sivil yurttaşları hedef alan terör eylemleri; kentlerin “güvenleştirilmesi” ve “savaş alanı” haline gel(tiril)mesinin gündelik yaşantımızda yarattığı umutsuzluk, kaygı ve yılgınlık...

Barış için Akademisyenler Platformunun, Doğu illerindeki iç savaşın bir an önce durdurulması istemini dile getirdiği çağrı metnine imza atan ve destek veren akademisyenlerin, başta Cumhurbaşkanı Erdoğan olmak üzere AKP ve MHP’nin siyasi temsilcileri ile AKP hükümetinin söylemsel pratiklerini organik bir bağ ile destekleyen geleneksel medya ile kanaat teknisyenleri tarafından defalarca hedef gösterilmesi, haklarında soruşturmaların açılması 2016 yılında toplumsal ve siyasal ortak akla ulaşmamızı engelleyen durumlardan ilki oldu. Keza 2015 yılından devralınan tutuklu yargılanan gazeteciler sorunu ve Can Dündar-Erdem Gül davası da 2016 yılında devam etmekte. Bunlara artık upuzun bir erişim engelleri listesini,⁷ toplumsal olaylardan sonra rutin şekilde uygulanan İnternet’te *boğazsıkma* politikasını⁸ da eklemek gerekli.

Medya endüstrisinde AKP hükümetine, özellikle Cumhurbaşkanı’na yönelik eleştirel bir bakış açısı taşıyan köşe yazarlarının, program yapımcılarının işten çıkartılması, “Paralel Yapı” ile mücadele operasyonları çerçevesinde Gülen Cemaati’ne yakın medya kuruluşlarının kayyuma devredilmesi de süregelen siyasal uygulamalar arasında. Bunun yanı sıra medya endüstrinin sahiplik yapısı da “yandaşlar” ve “yandaş olmayanlar” şeklinde iki kutuplu hale dönüşmüş; alternatif medya kuruluşlarına yönelik baskılar (cezalar, davalar, tutuklamalar vb.) artmış; alternatif medyanın varoluş koşulları zorlaşmıştır.

İster yandaş isterse karşıt görüşlü olsun, anaakım medya endüstrisindeki program içerikleri şöyle değerlendirilebilir: Kültür endüstrisinin düşük maliyetli yapımları olan *eğlenyariş* programları aracılığıyla sıradan bireyler, şöhret olma çağrısı ile yapıma “emek gücü” olarak dahil edilmekte, izleyiciler de favori yarışmacıları desteklemek üzere *eğlenyariş*a katılmaktadır. Diziler ise ya erkek kültürünün ve hegemonik erkeklik değerlerinin doğallaştırıldığı polisiye anlatılardan, ya aile içi entrikaların anlatıldığı, fettan ve kötü kadınlardan, sınıf üstü aşırı temsillerden oluşan uyarlamalardan ya da beyaz atlı prensini bekleyen yoksul ve gururlu genç kız anlatılarından oluşmakta. Üstelik bu dizilerden biri tutarsa klonu da başka bir kanalda hemen paketlenip sunulmaktadır. Yerli dizi endüstrimize göre dünyamızdaki farklı toplumsal cinsiyet rolleri, cinsel kimlikler, yaşam tercihleri neredeyse yok denecek kadar azalmış. Var

7 Bu yazı yazılırken engelli.web sitesinden alınan erişim engelleri sayısı 110.594 idi. Tumblr blog sitesine de erişim yasaklanmış bulunmaktadır. Bakınız: <https://engelliweb.com/>

8 Bu uygulama, İnternet’e erişimde bant genişliğinin internet servis sağlayıcılar tarafından daraltılmasıdır. Böylece özellikle sosyal medya ortamlarına içerik yüklenmesinin önüne geçilmektedir. Doğu illerindeki operasyonlarda, kuşatmalarda ve Ankara’daki terör eylemlerinde bu uygulama gerçekleştirilmiştir.

olan örnekler de aşırı, eksik ya da yanlış temsil mekanizmaları içerisinde sunulmakta; böylece doğal ve meşru olan anlatının içerisinde ayrıksı, marjinal, öteki, hatta sapkın olarak alımlanmaya davet edilmekte.

AKP iktidarı eliyle devletin diğer ideolojik araçları olan aile, eğitim, çalışma yaşamı gibi televizyon dünyamızın da muhafazakârlaştığını ve demokratik kültürel temsillerin hızla sönümlen/diril/diğini⁹ söylemek yanlış olmayacak. Geleneksel medya endüstrisinde, farklı türlerde yaratıcı ve eleştirel muhakerme yeteneğini geliştirecek kültürel üretimlerin yerine, klon yapımlar birbirini takip etmekte. Bu yapımların çoğunda, toplumsal başarının bireysel başarı, yetenek ve rekabet ile gelebileceği savunulmakta; bu, “yeni bir ethos” olarak temellendirilmekte; toplumsal dayanışma ve örgütlülük gereği sadece “yoksullara ve yoksullara” yardım durumunda olanaklı olabilmekte. Genel çoğuluktan farklı arzu ve hedefleri olan bireyler ise geleneksel medya endüstrisinde bir anlamda “marjinal ötekiler” şeklindeki anlatıların konusu olmaktadır.

Alternatif Bilişim Derneği’nin bazı üyelerinin kolektif olarak hazırladığı *Türkiye’de İnternet’in Durumu 2015 Genel Değerlendirmesi Raporu*’nun “yeni medya ortamlarında nefret söylemi” kısmına bakıldığında (2016); iletişimsel eylem pratiğimizin azaldığını, toplumsal ve siyasal müzakerenin yerini nefret ve linç kampanyalarının aldığını görmek mümkün. Kürt yurttaşlara yönelik ayrımcılığı yayan, toplumda siyasi kutuplaşmayı pekiştiren ve yeniden üreten nefret söylemlerinin yoğunluğu artarak devam ederken; lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve intersekslere (LGBTİ’ler) yönelik nefret söylemleri de toplumsal yaşamın muhafazakârlaştırılması politikasına koşut bir şekilde hem geleneksel medyada hem yeni medya ortamlarında varlığını devam ettirmekte. Yukarıda adı geçen raporda verilen şu örnek, LGBTİ’lere yönelik nefret söyleminin ırkçı söylemlere nasıl eklenildiğini, etnik kimlik ayrımcılığı ile birlikte nasıl birleştirilerek işlendiğini göstermektedir:

“7 Haziran 2015 tarihli Genel Seçimler öncesinde partilerin adaylarını açıklamasının ardından, adından çokça söz ettirenlerden biri, HDP Eskişehir milletvekili adayı ve cinsel yönelimini açıkça dile getiren Barış Sulu oldu. 19 Mayıs 2015’te Akit Gazetesi’nin yaptığı ‘HDP’nin sapkın vekil adayı Barış Sulu’ haberinin okur yorumlarında ‘eşcinsellik mide bulandırıcı bir hastalık’ olarak

9 Bu noktada, farklı yaşam biçimlerini ve tercihlerini öyküleyen dizilerin senaryoları ve karakter yaratımları üzerine özellikle Eski Başbakan Yardımcısı ve hükümet sözcüsü Bülent Arınç’ın kamuoyu açıklamalarını ve RTÜK’ün verdiği cezaları anımsamak yerinde olacaktır.

tanımlanmış, ‘Amerika ve Avrupa’ya özgü’ gösterilerek aslında Türkiye’deki tüm LGBTİ vatandaşlar yok sayılmış, ve hatta etnik kimlik temelli ayrımcılık da bu söyleme eklenerek bu kişilerin ‘Ermeni tohumları’ oldukları söylenmiştir. Bu ifadeler nefret söyleminin katmerlendiğinin göstergesidir. Diğer taraftan, Barış Sulu’nun adaylık süreci, aday olduğu parti ve görüşü, cinsel yönelimine atıfta bulunularak ayrımcı söylemler biçiminde defalarca sosyal medyada yer almıştır. Kadıköy’den aday olan bir transa karşı yine benzer bir durum, Twitter’da oluşturulan #HalkınUmuduHDP etiketi altında ‘oy veremeyin’ çağrısı şeklinde gerçekleşmiştir.” (Alternatif Bilişim Derneği, 2016:14).

Aynı raporda verilen bir diğer örnek ise, HDP ve CHP’nin LGBTİ derneklerinden Kaos GL’ye ve SPOD’a destek verdiklerini açıklamaları üzerine *Habervaktim* adlı internet sitesinde yayımlanan “LGBTİ bireyler sapkındır” şeklindeki haberdir. Bu haber, siyasi partilerin LGBTİ örgütlenmelerine verdikleri desteği değersizleştirmekte ve sapkınlık olarak etiketlemektedir. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve interseks durumu, AKP hükümetinin muhafazakâr ve tektipleştirici Sünni İslam yorumu için de benzeri şekilde sapkın olarak görülmekte, siyasal, toplumsal ve ekonomik alanların örgütlenmesinde, düzenlenmesinde bu kimlikler için “varlık alanı” yaratılmamaktadır. 2014’de demokratikleşme paketi çerçevesinde yasalaşan nefret suçu düzenlemesine ve 2016’da yasalaşan İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu’na cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinin dahil edilmemesi bunun tipik birer göstergesidir. Hatta ilginç şekilde bir internet haber sitesinde, nefret suçu düzenlemesi “En çok Siyonist ve eşcinsellerin yararlandığı tartışmalı nefret suçu TBMM Genel Kurulu’nda kabul edilerek yasalaştı,” alt başlığıyla verilmiştir.¹⁰

Geleneksel medya ortamlarında sunulan aşırı, yanlış ve eksik temsil pratiklerinin yanı sıra¹¹ yeni medya ortamlarında LGBTİ’ler açısından karşılaşılan sorunlar, içerik yönetiminin veyahut denetiminin de ötesinde tezahür etmektedir. LGBTİ internet sitelerine, sosyal medya hesaplarına DNS veya URL bazlı merkezi erişim engellemesi, internet servis sağlayıcıların (ISS’ler) filtre yazılımı uygulamaları, yeni medya eko-sisteminde LGBTİ’lerin varlığını görünmez kılmaya yönelik internet yönetimi uygulama araçlarındandır. Hatta inter-

10 Bakınız: http://www.tv5haber.com/28155_Sessiz-sedasz--Nefret-Sucu--Teklifi-Yasalasti.html Erişim tarihi: 8.4.2015.

11 Geleneksel medyada LGBTİ kişiler, haberlere “kurban” olarak konu olurken, cinsel yönelimleri, cinsiyet kimlikleri bağlamsallaştırılmamakta, tam tersine kişiselleştirilmektedir. Dizi metinlerinde ise temsil pratiği, LGBTİ bireylerin yan karakterlerde olduğu, genelde eksik veyahut abartılı temsili şeklinde gerçekleşmektedir.

netteki arama motorlarının algoritmalarında dahi benzeri şekilde düzenlemeler söz konusu olabilmektedir. Bu durum sadece Türkiye’ye özgü değildir: Rusya’dan Pakistan’a, İran’dan, Çin’e kadar yaygın homofobik, heteroseksist erkek rejiminin ahlaki panik politikasının ortak bir sonucudur. Laura de Nardis ve Andrea M.Hackl’in da işaret ettiği üzere, Batı dünyasında dahi ulusal yasalar ve özel şirketlerin teknoloji tasarımı tercihleri, LGBTİ içerik ve ifadelere erişime kısıtlar getirebilmektedir (2016:761).

Bir diğer sorun da, LGBTİ’lerin kişisel sağlık verilerinin veritabanlarında eşleştirilerek bio-iktidar uygulamalarına tabi tutulması tehlikesidir. Elif Küzeci, Kişisel Sağlık Verileri Ulusal Kongresi’nde sunduğu bildiri de şu saptamayı yapmaktadır:

“Sağlık verisi, hassas veri kategorisinde yer alan tek veri tipi değildir. Bunun yanında kişilerin ırkı, etnik kökeni, cinsel yönelimleri gibi başka başlıklar da bu kapsamda yer almaktadır. Bu kategorilerin ortak özelliği ise bu bilgilerin korunmadığı, sınırsız bir şekilde toplandığı, kullanıldığı, kayıt edildiği, işlendiği bir ortamda başta ayrımcılık olmak üzere çeşitli tehlikelerle karşılaşma ihtimallerinin daha yüksek olması ve bu tehlikelerin ortaya çıkması halinde giderilmesi neredeyse imkânsız sorunlara neden olabilmesidir. Bunun dışında, sağlık verilerinin korunması doğrudan yaşam hakkıyla ilişkili bir alandır.” (Küzeci, 2016: 15).

Kişisel verilerin her düzlemde korunması ve güvenliğinin sağlanması temel bir insan hakkıdır (Özer, 2016). LGBTİ’leri dilsizleştirme politikalarından biri kişisel verilerin paylaşılması ve özel yaşamın gizliliğinin ihlalidir. Bu ihlal, çok yoğun kullanılan bir homofobik ve heteroseksist tahakküm aracıdır. Bu tahakküm aracının kullanımı sonucunda ifade özgürlüğünün önüne “tamamlayıcı zarar” biçiminde engel konulmaktadır (de Nardis ve Hackl, 2016:762).

Kamusal ve özel alanda bedenleri, kültürel tüketimleri ve kanıları tasarılama politikasının en uygun aracı hiç kuşkusuz geleneksel medya ve yeni medya ortamlarıdır. AKP hükümetinin siyasal-toplumsal-kültürel ve ekonomik alanları ve dolayısıyla bireyin “habitusunu” tasarılamadaki en başarılı stratejisi “içerik üretmektir”, demek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle, bir yandan kamu televizyonu vasfını yitiren ve hükümet-devletin yayın organına dönüşen TRT televizyonunda *Diriliş* vb. dizilerin üretimi yapılırken, bir yandan da sosyal medya ortamlarında AKTroller vb. trol hesap örgütlenmelerinin

varlığı desteklenmekte,¹² bot hesaplar üzerinden *trendtopic* olma çalışmaları yapılmaktadır.

Türkiye’de siyasal yaşamda ve ekonomik alanda yaratılmak istenen “milli iradenin” teklifi; her türlü çoğulluğu, farklılığı toplumsal, siyasal, kültürel ve ekonomik alanların dışına süpürürken, kamusal alanda sözde bir “istikrar” yaratmaktadır. Bu istikrarın arkasında ise, dilsizleştirilmeler ve suskun/turulma/luklar yatmaktadır. İçinde yaşadığımız bu Ahir Zamanda, toplumsal barış için farklı siyasi-kültürel ve toplumsal projelerin, yaşam tahayyüllerinin, cinsel kimliklerin ve beden politikalarının birbirlerini dinlemeye, empati kurmaya ve *sözedimlerinin* çoklu karşılaşmasına kamusal alanda yer açmaya birlikte el vermesi gerekmektedir.

Endüstriyel olarak üretilen haber olsun, dizi olsun, *eğlenyariş* programları olsun; bu popüler metinlerin tek yanlı veya yoğunlaştırarak sunduğu aşkın, yanlış, eksik temsillerden kaçınılıyoruz. Yeni medya ortamlarında kullanıcıların - diğer bir deyişle bizlerin - ürettiği banal milliyetçi tepkilerden, klişe yaşanan/ tecrübe edilen duygusallıklarımızdan, *benzersever* kompartmanlarımızın yarattığı “tek doğru evreninden” uzaklaşarak; kendimize, yakın ve uzak çevremize, nerede nasıl durduğumuza daha soğukkanlı ve eleştirel bir mesafeden bakmalıyız. Milli irade ve toplumsal istikrar söyleminin yarattığı siyasal, kültürel dışlamayı; ve dışlamanın “nasıl suskunluğu getirdiğini” kavramak böylece olanaklı olur. Bu söylemin; siyasal, kültürel ve toplumsal alanları ve bedenleri bio-iktidar araçlarıyla tasarımılaması sonucunda susanları ve susturulanları güçlendirmek üzere kendimiz ve ötekilerimiz arasında fikirlerimizin çarpışabildiği, *agonistik* bir siyasetin dilini kurmak için önce kendimizden, yakın sosyal çevremizden başlayarak bir adım atabiliriz. Geleneksel medyaya alternatif medya varlıklarını güçlendirmek; üretim sürecine destek vermek; yeni medya ortamlarında özel şirketlerin içerik çiftliği olarak bizleri kullanmasına karşı farklı ağ mimarileri talep etmek, tasarımılamak; karşı gayri merkezi ve şifreli yapılar¹³ kullanmak; (yurttaş olarak) haklar/ımız odaklı yeni medya okuryazarlığını yaymak; uluslararası ve ulusal internet yönetişiminin ve politika yapımının etkin katılımcı tarafı olmak çeşitli taktiksel araçlarımızdan olabilir.

12 Twitter’da “trollük” olgusu konusunda bakınız: Binark, M. vd. (2015) “Türkiye’de Twitter’da Trol Kültürü”, *Toplum ve Bilim*, S:135, 124-157.

13 Şifreleme neden gereklidir ve nasıl yapılır konusu için bakınız: kemgozleresis.org.

Yararlanılan Kaynaklar

- Binark, M. vd. (2016) *Türkiye’de İnternet’in Durumu 2015 Genel Değerlendirmesi Raporu*, Alternatif Bilişim Derneği. Rapor için: www.alternatifbilisim.org/wiki/Türkiye’de_İnternet’in_Durumu_2015_Raporu. Erişim tarihi: 9.4.2016.
- De Nardis, L. ve A. M.Hackl (2016) “Internet control points as LGBT rights mediation”, *Information, Communication and Society*, 19(6):753-770.
- Huxley, A. (2015) *Cesur Yeni Dünya*. Çev. Ü. Tosun. İstanbul: İthaki.
- Küzeci, E. (2016) “Türkiye’de Sağlık Verilerinin Korunması: Hukuksal Bir Çerçeve”, *Kişisel Sağlık Verileri Ulusal Kongre Kitabı*. (Yay. Haz.) Hasan Oğan, İstanbul: TTB, TDB. TEB, TBB. 14.-20.
- Oğan, H. (Yay.Hazırlayan) (2016) *Kişisel Sağlık Verileri Ulusal Kongre Kitabı*. İstanbul: TTB, TDB. TEB, TBB.
- Özer, P. (2016) “Cinsel Haklar ve Kişisel Sağlık Verileri”, *Kişisel Sağlık Verileri Ulusal Kongre Kitabı*. (Yay. Haz.) Hasan Oğan, İstanbul: TTB, TDB. TEB, TBB. 136-146.

Yeni Hiyerarşik Vatandaşlık Rejiminin Dışlanan Kesimlere Dayattığı Yeni Zorluklar ve LGBTİ Hareketi

Doç. Dr. Ayşen Candaş

Türkiye; hukukun askıya alındığı, temel hak ve özgürlüklerin - yaşam hakkı dahil olmak üzere - ortadan kalktığı, eşitliğin değil ayrımcılığın ve hiyerarşik bir toplum “idealinin” - alternatif haber alma kanalları da bırakılmayan bir ortamda - yaygınlaştırılmakta olduğu, zorlu bir demokrasi-den-arınma (*de-democratization*, Tilly 2007) dönemine girmiş durumda.

Bu ortamda lezbiyenlerin, geylelerin, biseksüellerin, transların ve intersekslerin (LGBTİ’ler) insan hakları çok büyük ve varoluşsal bir tehditle karşı karşıya. Daha yeni yeni görünür olmaya başlamış; örgütlenme mücadelesini zorlukla kazanmış; haklar, eşitlik, ayrımcılıkla mücadele ve sosyal içerme konularında LGBTİ haklarını anaakımlaştırma mücadelesine girmiş oldukları bir dönemde, LGBTİ’ler zaten kısıtlı kalmış olan kazanımlarından vazgeçmeye, yeniden marjinalleştirilmeye çalışılıyor. Var olan durumu salt kazanımların geri alınması olarak görmek ve bu şekilde açıklamak da durumu doğru analiz etmeye yetmeyecek; zira “dindarlaştırılması” hedef olarak ortaya konmuş, kamu imkânları bu hedefe kanalize edilmiş, sosyal yardım ve sosyal politikaları bu hedefe kilitlemiş, kadın-erkek eşitsizliğinin “norm” haline getirildiği bir ortamdan ve bu ortamın tabandaki radikal bir kitleyle buluşturulması sosyal mühendisliğinden söz ediyoruz.

Bu ortam ve sosyal mühendislik projesi, “daima homofobik ve transfobik” olmuş çoğunluğun LGBTİ hakları ve eşitliği mücadelesi yönündeki çalışmalarını nasıl engelleyeceği sorunundan çok daha derin ve vahim bir duruma karşılık geliyor. Durumun olgusal açıdan ne halde olduğunu netlikle saptamamız önemli; ancak durumun ne olduğunu ve en kötü senaryonun her şey sabit şekilde bu yönde ilerlese ne gibi riskler barındırdığını gözümüzde canlandırabilirsek, bu riskleri en ortadan kaldıracı, hiç olmazsa en minimize edici adımların ne olabileceği konusunda da daha yapıcı yaklaşımlar oluşturabiliriz.

Şunun şurasında birkaç yıl öncesine kadar bakanlıklarla, bürokrasinin üst kademeleriyle iletişim kurabilen, örneğin İstanbul’daki Onur Yürüyüşü’nü geniş toplum kesimlerinin katılımıyla sorunsuz ve çok da şenlikli biçimde yaşayan bir hareket LGBTİ Hareketi. Geride bıraktığımız dönemde cinsiyet kimliği, cinsel yönelim ve interseks durumunun temel hak ve özgürlükler arasında yer almasını sağlama yönünde sesini duyurmuş, LGBTİ’lere yönelik ayrımcılığın önlenmesini ve yasalaşmasını öncelemiş bir hareket LGBTİ Hareketi. Bugün ise bu geçmiş dönemin faaliyetlerini önceleyecek ortam hızla yok oluyor. LGBTİ Hareketi çok daha varoluşsal bir engelle yüz yüze. Üstelik barışın ortadan kalktığı; yaşam hakkının, işkenceden korunma gibi üzerinde önemli derecede yol alınmış hakların İç Güvenlik Yasası gibi yasalar eliyle tümünden geriletildiği bir ortamda; Kürtler, Aleviler, kadınlar başta olmak üzere geçtiğimiz on yılda nispeten konumlarını sağlamlaştırma umudu taşımış başka ve daha kalabalık kesimler gözden çıkarılmışken, LGBTİ’lerin hakları büsbütün boşa düşüyor; görünürlükleri ve talepleri iyice marjinalleştiriliyor.

LGBTİ’lerin eşit hak ve özgürlük taleplerinin marjinalleştirilmesinin yeni metodu hakkında da birkaç şey söylemek gerekli. Bu durum ilan ederek, beyan ederek gerçekleşmiyor. LGBTİ’lerin hak talepleri aksine son derece sinsi, “sessiz ve derinden” bir “görmezden gelme” ile karşılanır hale gelmiş durumda. Kendi adıma bu gözlemimi İstanbul’da 2015’te engellenen Onur Yürüyüşü’nün 2016’da da engellenmemesi için yapılan ve bir parçası olduğum girişimler esnasında pekiştirdim. İstanbul’daki pek çok konsolosun davetli olduğu, vaktinde ve tam kadro geldiği bir toplantıda İstanbul Valiliği ile konuşmak ve yürüyüşün bu sene engellenmeyeceğine dair yetkili idari amirden bir söz almak istenmişti. Konsoloslar bizzat her yıl bu yürüyüşe - kendi ülkelerinde de yaptıkları gibi - katılan kimselerdi ve 2015’teki sinsi engellemeyi bizzat deneyimlemişlerdi. Sinsi engelleme dememin sebebi şu: Boğaziçi Üniversitesinden kalabalık bir grup öğretim üyesi arkadaşla orada bulunuyorduk. Sayı-

sız tecrübeyle öğrencilerimizle güvenlik kuvvetleri arasında “tampon bölge” olmaya alışkindik. Son dakikaya dek öğrencilerle, genç aktivistlerle polisin arasında durmaya devam ettik ve amirlere yürüyüşün neden bekletildiğini, bir yasak gelip gelmediğini sorup durduk. Her defasında “herkes toplansın diye beklediği, yasak olmadığı, yürüyüşün olacağı” bilgisi bizimle paylaşıldı. Ve arkasından gelen gaz, tam da herkes toplanmışken... Kısacası açıkça yasaklandığını söyleseler sinsi demeyecektim bu gazlamaya. Bu sessiz, derinden ve bilerek isteyerek yürüyüş yapacak topluluğa zarar vermeye yönelik tutum temel bir hakkın keyfi şekilde engellenmesinden de daha vahim bir tablo seriyor ortaya. Adeta oynadığı taraftar kitlesini değiştirmiş bir iktidarın, artık meşruiyetini homofobiklerden ve bunu dindarlık kisvesiyle gururla, kibirle, şiddetle üzerinde taşıyan taraftar güruhundan alan, meşruiyetini oradan kuran bir iktidarın, taraftarlarına ve onlardan alkış almak için “oynamasına”, oraya gelen binlerce kişiyi de bu “gösterisine” alet edişine tanık olduk.

2016 Onur Yürüyüşü için yapılan ve benim tanık olduğum girişim de benzer bir kader paylaştı; toplantıya defalarca gelme sözü vermiş Valilikten bir çaycı olsun gönderilmemişti; yalnızca İçişleri Bakanlığında “mülteciler üzerine çalıştığını” söyleyen genç bir kadın gelmişti ve devleti temsilen karşımızdaki tek muhatap oydu. Konuşulanları hepimizi endişeye gark eden şekilde telefonuna kaydetti ve “ileteceğini” söyleyip gitti. Demek açıkça LGBTİ’ler konusundaki planlarını da söylemeyen, bunları paylaşma ihtiyacı da duymayan bir anlayış bürokrasinin her kademesinde sistematikleşiyor. Bunu “kale almak” şeklinde de nitelendirebiliriz; meşruiyetini toplumdan değil kendi radikalleşmiş kitlesinden alıyor olmasıyla da anlamaya çalışabiliriz. Her halükarda endişe verici bir hedef ve endişe verici sinsi bir metot söz konusu.

“Yeni hiyerarşik vatandaşlık rejimi”; yürüyüşün engellenmesi gibi, bu konudaki toplantılara burun kıvrırmak, bir temsilci bile yollamamak gibi kararlarla, sosyal politikalarla, dindarlaştırılacağı söylenen bir toplum hedefiyle, 2011’den bu yana çıkarılan ve var olan anayasayla dahi çelişen, onun dahi çok gerisinde yasalarla gün be gün yavaş yavaş hayata geçiriliyor. Bu gün be gün daha yerleşen, kendini kurumsallaştıran, dile ve söyleme sinen vatandaşlık rejiminde çoğulculuğa, toplumsal cinsiyet eşitliğine, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim farklılıklarına, hatta - Sünniliğin belli ve Selefileşmiş bir yorumu hariç - din özgürlüğüne de yer yok; vicdan özgürlüğüne de yer yok. Tek tip, Türk-İslam sentezi, ümmetçi-milliyetçi, son derece kadın ve LGBTİ düşmanı bir “makbul vatandaş” tipinin yaygınlaştırılması hedefleniyor ve onun aktif

şekilde toplumu farklılıklardan, gerekirse kinle, şiddet yoluyla arındırması bekleniyor. Her şey 2011’den bu yana içine girdiğimiz döngüyle sürüp gidecek olursa da bu “hedef” gerçekleşecek gibi duruyor. Türkiye içinden bakıldığında var olan, olgusal olan durum bu.

Bu noktada, Türkiye dışındaki olgusal durumdan da bahsetmek gerekli. Türkiye yakın zamana dek çoğulcu, herkesi kapsayıcı, tam demokratik, LGBTİ hakları dahil insan haklarını tanıyan bir demokratikleşmeyi gerçekleştirme yolunda ümit vadeden ve çoğunluğu Müslüman olan ülkelere model teşkil etmesi umulan bir ülkediydi. Bunu Türkiye yapamazsa - belki Tunus hariç - kültürel açıdan Müslüman coğrafyadaki hiç kimse yapamayacak. Radikalleşmiş İslami terörün hüküm sürdüğü ve terörün globalleştiği dünyamızda “Türkiye’nin başarması” halen herkesin istediği ve zaman geçtikçe daha da istemesi gereken bir sonuç. Bu sebeple insan hakları konusunda çalışan hemen her uluslararası kurumun son yıllarda Türkiye üzerine rapor yayımladığına tanık oluyoruz. Türkiye her şeye rağmen halen bir NATO ve Avrupa Konseyi üyesi; yaptığı ticaretin en önemli kısmını halen Avrupa’yla; yıllardır buraya yerleşik pek çok Avrupalı şirket var. Ve hukukun askıya alındığı bu ortamda pek çoğumuzun sonuçlarını kıyasıya eleştirdiği kapitalizm dahi işlemiyor. Hukuk olmadığı ve keyfiyet kural haline geldiğinde oluşan belirsizlik, güvensizlik yaratıyor; yatırımlar duruyor; rekabetçi ortam ortadan kalkıp yerine merkezileşmiş tekelleri bir karar alma sistematığı gelince ekonomi dahi işlemez hale geliyor. Kısacası, bütün bu sebeplerle Türkiye halen dünya için fazlasıyla önemli. Dahası dünyadaki Türkiye algısı ile Türkiye’deki kendini dev aynasında görme marazı arasındaki makas her gün daha fazla açılıyor. Bu durum bütün bu sebeplerle sürdürülemez hale hızla geliyor. Üstüne üstlük, hedeflenen ve “inşa dönemindeki” tektipçi vatandaşlık rejimi yalnızca LGBTİ’leri değil, çok daha geniş toplum kesimlerini dışlıyor ve marjinalleştiriyor. Dolayısıyla içte de var olan fay hatları sallanmaya başlıyor. İçerdeki durum itibarıyla de toplumu bir arada tutmak, yönetmek zorlaşıyor. Bu durum da sürdürülemez noktaya doğru hızla ilerliyor.

Bu tablo içerisinde LGBTİ vatandaşlar bütün marjinalleştirilen diğer kesimler gibi ve onlarla beraber mücadeleye devam etmek zorunda. Toplumların tarihinde demokratik kazanımların yok edildiği dönemler de olur ve bu krizlerden yeniden ilerlemeci, demokratikleştirici dönemler doğar. Türkiye LGBTİ Hareketi yakın dönemde örgütlenebilmesine karşın inanılmaz kısa bir zamanda müthiş zengin bir birikim oluşturdu; yurtdışı ile bağlantılı ve evrensel

hakları, özgürlükleri ve ayrımcılık karşıtlığını çalışan bütün muadili hareketlerle, örgütlerle, kuruluşlarla çok değerli bağlar kurdu. LGBTİ Hareketi, özellikle bu kriz dönemini aşana dek, gerek yurtiçindeki yeni oluşan imtiyazlılar rejiminden dışlanan ve marjinalleştirilen tüm kesimlerle, gerekse yurtdışında bağlantıda olduğu bütün hareket, örgüt ve kuruluşlarla beraber mücadele etmelidir.

Selefileşen bir Türkiye, zor durumda olan kesimleri ve bu kesimlerin en başında gelen LGBTİ’leri aynı zamanda “potansiyel siyasi mülteciler” haline dönüştürmektedir. Bu şartlar altında LGBTİ kişileri arasında da farklılıklar doğacaktır; küçük ve nispeten daha bağınazlaşmış şehirlerde “görünür” olanlar ile büyük şehirlerde “nispeten korunaklı durumda” olanların şartları iyiden iyiye farklılaşmaktadır. Ülke içinde var olan dayanışma ağlarını harekete geçirip ilk planda hayati tehlike yaşayan bireylerin nispeten korunaklı şehirlere yerleştirilmesi için faaliyet göstermek gerekebilir. Var olan dayanışma ağları bu tarz şehir değiştirme yoluyla nispeten düzelebilecek durumlar için olanak yaratmak üzere harekete geçirilmeli, yurtdışındaki ağlar ile bu amaçla işbirliği olanakları yaratılmalıdır.

Hak ve hukuk mücadelesi yönünde örgütlenen bütün mevcut ağlarda LGBTİ varlığının ve sesinin temsil edilmesi sağlanmalı; her hak mücadelesi veren grupta LGBTİ örgütlerinden kişiler mutlaka yer almalıdır. Kadın Hareketi ile şu dönemde çok yakın hareket etmek planlanmalı; bu yönde zaten var olan çalışmalardan geri adım atılmamalı; Kadın Hareketi ile beraber sistematik toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda farkındalığı artırıcı, hakların geriye gidişini durdurmaya yönelik faaliyetler planlanmalıdır.

İçine girdiğimiz dönemde yeniden canlanacağı anlaşılan yeni Anayasa girişimlerinde, eşitlikçi olmasına dikkat edilerek seçilecek platformlarda LGBTİ’lerin paydaş olması sağlanmalı; LGBTİ’lerin varlığının unutulmasına veya görmezden gelinmesine izin verilmemelidir.

Bu demokrasiden-arınma döneminde devlet politikalarında LGBTİ haklarını anaakımlaştırmak mümkün olmayacaksa da demokrasi, eşit haklar ve hukuk için mücadele veren platformlarda anaakımlaştırma hedeflenmeli ve bu hedef mutlaka hayata geçirilmelidir.

LGBTİ Hareketi, hukuk ve eşitlik mücadelesinin uzak olmayan bir zamanda yeniden elinin güçleneceği gerçeğini akıldan çıkarmayarak hak ihlalleri ko-

nusundaki raporlama faaliyetlerini sürdürmeli; sistematik ihlalleri raporlama konusunda aktif olmaya ve uluslararası planda görünürlüğünü arttıracak faaliyetler düzenlemeye devam etmelidir.

Toplumun barış içinde yaşamasının uzun vadeli tek güvencesi; insan hakları, eşit özgürlükler ve eşit vatandaşlık için verilen etkin mücadeledir. LGBTİ’lere yönelik ayrımcılık, bir nevi ırkçılık türü olarak, bugüne dek üzerinde en az durulmuş ve merkeze alınmasına en fazla öncelik verilmesi gereken insan hakları ihlallerinin başında gelmektedir. Türkiye’nin evrensel standartlarda bir demokrasi olabilmesi ancak çoğulculuğunu değişmez bir olgu olarak (*diversity as a social fact*, Rawls 19994) benimsemesiyle, toplumunu tüm kesimleriyle benimsemesi ve kapsamıyla mümkündür. LGBTİ haklarının bizzat devlet kurumları nezdinde merkeze alınıp korunması, yaygın ihlallerin başta devlet kurumlarında kamu hizmetinin verilme aşamasında engellenmesi, Türkiye’nin demokratikleşmesinin en önemli merhalelerinden biri olacaktır. Bu hedeflerimizin büyük engellerle karşılaştığı bu konjonktürde yine de yapılabilecek pek çok şey vardır. LGBTİ Hareketi, benzer şekilde “ikinci sınıf vatandaş” haline getirilen kesimlerle dayanışmaya öncelik vermeli ve kendisini bu kesimlerle oluşacak dayanışma ağları içinde eşit ve görünür bir paydaş haline getirme hedefini öncelemelidir.

“The owl of Minerva spreads its wings only with the falling of the dusk.”
Hegel

BİSEKSOELLER VARDIR
BİSEKSOELLER VARDIR

ALİŞİN BURADAYIZ

BİSEKSOELLER VARDIR

GENEL AHLAK SIZI

BİSEKSOELLER VARDIR

KADIN KADIN

CHICAGO

VELEV Kİ İBNEYİZ

YAŞASIN EŞCİNSEL AŞKI!

YAŞASIN EŞCİNSEL AŞKI!

YAŞASIN EŞCİNSEL AŞKI!

Biji evîna hevzeyendi

Yağlı
dışkı
mümkün
olup

ALİŞİN BURADAYIZ

VELEV Kİ İBNEYİZ

Türkiye’de Cinsel Kimliğin Tanınması ve Ayrımcılık

Yard. Doç. Dr. Kerem Altıparmak

Tek Kimlik Politikası

Türkiye’de insan hakları ve özellikle ayrımcılık konularındaki genel sorunlardan biri, “farklı olan kesimin görünmezliğini” sağlamaktır. Eğer farklılık yoksa, görünmüyorsa, ayrımcılık da yoktur. Örneğin, Kürt veya Alevi olmanın ayrımcılık kaynağı olmadığını söyleyen Devlet söylemi, “Kürtlerin Türkiye’de her göreve gelebildiklerini”, “hatta Cumhurbaşkanı bile olabildiklerini” iddia eder. Kâğıt üstünde bu doğrudur. Bir Kürt Cumhurbaşkanı olabilir ama Kürt olduğunu vurgulamadığı, kimliğini salt bir folklorik öge biçiminde sunduğu ölçüde bunu yapabilir.

Alevi için bunu da söylemek zordur. CHP/SHP çizgisinin iktidar ortağı olduğu dönemler sayılmazsa, Aleviler bu kimlikleriyle hiçbir zaman siyasette ve bürokraside karar alıcı roller üstlenemezler. Aslında iddia şudur: Bir kişi Alevi olduğu için kamu görevlerinde yer bulursa, liyakate uygun davranılmamış olur. O halde Devlet, tüm vatandaşlara eşit mesafede durmak için bu kimliğe karşı duyarsız kalmalıdır. Şüphesiz pratikte bu tutumun sonucu, azınlıkların eksik temsili hatta bazı durumlarda hiç temsil edilmemesidir.

Bu yaklaşımın doğal bir parçası da, vatandaşların kimlik özellikleri dikkate alınmaksızın eşit olduklarının iddia edilmesidir. Hatta azınlık bireylerinin, farklılık iddiasında bulunanların taleplerinin reddedilmesi bu eşitlik anlayışına dayanır. Nasıl çoğunlukta olanlar, farklılıkları nedeniyle ayrıcalığa sahip değilse, azınlıkta olanların da olmaması gerekir. Bunun eşitliğe aykırı olacağı varsayılır.

Lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks vatandaşların (LGBTİ’ler) hakları söz konusu olduğunda bu husus çok daha nettir. Hükümet ve yetkililer cinsel yönelim, cinsiyet kimliği veya interseks durumu ayrımcılığı olmadığını söylerken aslında cinsel kimlik açısından farklılıkları reddediyorlar. Bunun sonucu olarak da hukuksal alanda bu farklılığı gözetken hiçbir kural bulamıyoruz. Cinsel kimliğin tanınması ve hukuki düzenlemelere konu olması bir yana, salt cinsel kimlik nedeniyle hak kaybına uğrama ve özel kişilerden kaynaklanan saldırıların engellenmesi bile bir hukuki düzenlemenin konusu olamıyor. Örneğin, bir transa yönelik saldırı sonucunda ölüm gerçekleşmişse, bu saldırının arkasındaki saik dikkate alınmadığı için, bu eylem adi bir öldürme eylemi olarak değerlendiriliyor. Dahası, çoğu vakada, heteroseksüel kimliğinin reddedilmesi gerekçesiyle failin mağdur tarafından “haksız şekilde tahrik edildiği”, bu nedenle cezasının hafifletilmesi gerektiği sonucuna ulaşıyor.

Tek Kimlik Anlayışının Zorunlu Sonucu: Çoğunluğun Korunması

Bu hukuksal çerçevenin doğal sonucu olarak; ayrımcılık kuralları, paradoksal bir şekilde azınlığı değil çoğunluğu koruyor. Söz gelimi, aslında bir nefret söylemi kuralı olan “halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama” suçu 765 Sayılı Ceza Yasası döneminde o kadar çok sayıda Kürdü cezalandırmak amacıyla kullanılmıştır ki AİHM tarafından defalarca mahkûm edilen¹⁴ bu hüküm, ifade özgürlüğünü genişletmek amacıyla belirli koşullara bağlanmıştır. Tabii, bir hükmün değiştirilmesinden boşalan alanı başka bir hüküm doldurmaktadır. Her ne kadar halkı kin ve düşmanlığa tahrik suçu tarafsız, her gruba eşit mesafede gibi gözükse bile uygulamada hep tek yönlü çalışmıştır. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 301. maddesi ise bu konuda daha açık bir ayrımcılık kaynağı olmuştur. Bu hüküm, Hrant Dink’i ölüme götüren süreçte “Türklüğe” hakareti, daha sonraki halinde de Türk Milleti’ne hakareti cezalandırmak için kullanılmıştır.

¹⁴ Birçok örnek arasında bkz. Sürek ve Özdemir/Türkiye, No. 23927/94, 08.07.1999.

Etnik ayrımcılığın benzerini dinsel konularda da bulmak mümkündür. Eski 312. maddenin yeni yasadaki karşılığı olan 216. maddenin 3. fıkrası, “Halkın bir kesiminin benimsediği dini değerleri alenen aşağılayan kişi, fiilin kamu barışını bozmaya elverişli olması halinde, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır,” ifadelerine yer veriyor. Görüldüğü gibi, nesnel bir şekilde kaleme alınan bu hüküm de uygulamada Sünni İslam’ı korumaya yönelik bir düzenlemeye dönüşüyor. Ancak bunu yaparken bile uygulayıcıların tarafsız davranıyormuş izlenimi vermeye çalıştığı da açıktır. Son yıllarda her zamankinden daha sık uygulanan madde hükmünün¹⁵ hep İslam dinini korumaya yönelik olmasına rağmen tüm dinlere eşit mesafede olduğunu göstermeye çalışan bir örneğini meşhur Fazıl Say kararında görmek mümkündür: “İslamiyet, Hristiyanlık ve Yahudilik dinlerince kutsal sayılan cennet, ceennem, tanrı uğruna ölmek, huri ve Allahçı sözlerine belirtilen mesaj içeriklerinde yer verilmiştir. Bu dinlerce önem addedilen değerlerin hafife alındığı, aşağılandığı, cennet ve ceennemde alkollü içecek olarak bilinen rakı ve Chivas Regal varlığı ve yokluğuna vurgu yapılarak hafife alındığı, alay edildiği anlaşılmıştır.”¹⁶

Farksızlığın En Tipik Görünümü: Heteroseksüellik

LGBTİ vatandaşlara yönelik ihlaller söz konusu olduğunda her iki ayrımcılık tipinin de mevcut olduğu görülebilir: LGBTİ vatandaşlar hem kimlikleri tanınmadığı için ayrımcılığa uğramakta hem de varlıklarıyla “genel ahlaki” ihlal ettikleri iddiasıyla bizzat kendileri ihlalcı sayılmaktadır. Avrupa Birliği zorlamasıyla yapılan ayrımcılık düzenlemelerinde dahi cinsel yönelim, cinsiyet kimliği veya interseks durumu temelli ayrımcılığa karşı hukuki korumaya yer verilmemektedir.

Örneğin, yakın zamanda Türk Ceza Kanunu’na eklenen nefret ve ayrımcılık suçunda “dil, ırk, milliyet, renk, cinsiyet, engellilik, siyasi düşünce, felsefi inanç, din veya mezhep farklılığından kaynaklanan nefret” düzenlenmiş ama cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve interseks durumuna yer verilmemiştir. Bilindiği gibi bu konu hiç gündeme gelmemiş değildir; bu ayrımcılık temelleri bilinçli olarak kapsam dışında bırakılmıştır. Bununla birlikte, bu formülasyonun din ve etnik köken açısından durumu iyileştirdiği de düşünülmemeli-

15 2011 yılında sadece 8 dava açılan bu maddeden 2012 yılında 66, 2013 yılında 107 yeni dava açılmıştır.

16 Bu karar daha sonra Yargıtay tarafından bozulmuştur.

dir. Yeni düzenlemenin azınlığı korumaya yönelik hiçbir katkısı olmamıştır. 7 Nisan 2016 tarihinde Meclis’te kabul edilen Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu da insan hakları örgütlerinin ısrarlı taleplerine rağmen cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve interseks durumu ayrımcılığına ilişkin hiçbir kural içermeksizin yasalaşmıştır.

Ne var ki, diğer ayrımcılık tipleri madde metninde yer alırken cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ayrımcılığının hiç yer almaması yine de açıklamaya muhtaçtır. Aradaki fark nedir? Birincisi; şüphesiz, muhafazakâr bir hükümet için heteroseksüel kimliğin dışındaki kimliklerin kabul edilemez olmasıdır. Adalet Bakanı Bekir Bozdağ, bu fobik tutumu çok açık bir şekilde ifade etmiştir: “Hükümet olarak kanuna cinsel yönelim filan eklemeyiz. Bu siyasi tavrımız. Muhafazakâr demokrat partiyiz. HDP ya da CHP iktidar olursa onlar ekler.”¹⁷ Avrupa Konseyi üyesi bir devletin bakanının, Örgütün ilkelerine bu derece aykırı bir ifadeyi kullanması çok sık rastlanır bir durum değildir. Ancak aradaki farkı açıklayan tek unsur, LGBTİ olmanın tüm kategorilerden daha tahammül edilemez olması değildir. Cinsel kimlik ayrımcılığı hukuken kötüye kullanmaya müsait bir kategori değildir. Kimi koruduğu çok açıktır. Oysa örneğin din ve mezhep ayrımcılığı hem karşılığı uluslararası antlaşmalarda olması nedeniyle hem de kötüye kullanıma potansiyeli nedeniyle ayrımcılık sınıflandırılması içinde kendine daha kolay yer bulabilir. Gerçekten de, bir Sünni Müslümanın bu madde hükmü uyarınca ayrımcılığa uğradığı da ileri sürülebilir. Özellikle, kimliği açıkça görülen bir kişinin, örneğin kıyafeti nedeniyle ayrımcılığa uğraması halinde bu durum geçerlidir. Bu durumda, yukarıda örneklendiği gibi bu hükümlerin çoğunluğun lehine uygulanması mümkündür. Sadece Sünni Müslüman Türklere yönelik ayrımcılık pratikleri bu hükme dayanarak cezalandırılabilir. Şüphesiz, ülke içinde çoğunluğu oluşturanların yerel olarak azınlık olması, ayrımcılık ihlalinin mağduru olması mümkündür ve buna da müsaade edilmemesi gerekir. Ne var ki, hükmün tek yönlü uygulanması ve hatta bizzat farklılıkları bastırmak için kullanılması kabul edilemez.

Cinsel kimlik ayrımcılığı işte bu açıdan bu tür bir kötüye kullanmaya müsait değildir. Bir heteroseksüelin gerek kamu kurumları gerekse özel kişiler tarafından cinsel yönelimi temelinde ayrımcılığa uğradığının örneği mevcut değildir. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği çok açık kimlik tanımlarıdır ve

17 <http://www.kaosgl.com/sayfa.php?id=21464>

kabul edilmeleri halinde, örneğin liyakate dayalı bir istihdamda neden cinsel kimliği farklı olan kişinin işe alınmadığını açıklamak imkânsız hale gelecektir. O yüzden, diğer ayrımcılık tiplerinin tanınarak tek kimlik politikasının devam ettirilmesi mümkünken bun politikanın cinsel kimlik ayrımcılığının tanınması halinde devamı mümkün değildir.

Geçtiğimiz günlerde yasalaşan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanun Tasarısında da cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve interseks durumuna dayalı ayrımcılıktan hiç söz edilmemiş, gerek Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği’nin ve sivil toplumun gerekse muhalefetin bu konudaki eleştirilerine ısrarla kulak tıkanmıştır. Böylelikle, bir yandan evrensel insan hakları ilkesi gereği ayrımcılık yasaklanırken, bir yandan ülkede en sık ayrımcılığa uğrayan gruplardan LGBTİ’ler hukuk korumasının dışında bırakılmıştır.

Kimliğin Tanınmamasının Bir Diğer Sonucu: Nefret Etme Serbestisi

Bununla birlikte, medeni ve siyasal haklar söz konusu olduğunda sorun sadece tanınmama veya korunmama değildir. Devletin saygı gösterme yükümlülüğü söz konusu olduğunda, bu kez cinsel kimlik bir gerekçeye dönüştürülebilir. Ancak bu gerekçe, çoğunlukla cinsel kimliğin sadece cinselliğe ilişkin yönünü öne alır ve bizzat bunu “genel ahlaka” aykırı ilan ederek yaptırıma bağlar. Bir başka deyişle, bu yaklaşıma göre heteroseksüellerden farklı olarak LGBTİ’lerin cinselliği “ticaridir”, “fuhuş niteliğindedir”, “heteroseksüelleri korumak için bu cinselliğin/cinsel kimliğin yasaklanması gerekir”.

Yakın tarihli bir vaka Devletin soruna bakışını özetlemek açısından iyi bir örnek sunmaktadır. Bir heteroseksüelin, adının kendi rızası dışında sitede yer aldığı Savcılığa bildirmesi sonrasında Savcı, Grindr.com isimli eşcinsel arkadaşlık sitesinin erişime engellenmesi için Sulh Ceza Mahkemesi’ne başvurmuştur. Mahkeme, tereddüt etmeden siteyi erişime engellemiştir. Sitenin engelleme gerekçesi fuhuş ve müstehcenlik içermesidir. Karara yapılan itiraz, her zamanki gibi gerekçe verilmeden “yasaya ve oluşa” uygun bulunduğu için reddedilmiştir. Vaka Anayasa Mahkemesi’ne gönderilmiştir.

Grindr, 192 ülkede 8 milyonu aşan üyesi bulunan bir arkadaşlık sitesidir. Siteye her gün 10.000 yeni üye eklenmektedir. Diğer arkadaşlık siteleri gibi bu sitenin de kişilik haklarını korumak amaçlı üyelik koşulları bulunmaktadır. Grindr hesabı oluşturulmadan önce imzalanması gereken sözleşme şartları-

na bakıldığında, herhangi bir şekilde müstehcen, özel hayatın gizliliğini ihlal eden, yasaklanmış herhangi bir içeriği olan hesabın oluşturulamayacağı peşinen kabul edilmektedir.

Aslında Grindr vakası, Türkiye’de eşcinselliğin sadece görünmez kılındığını değil, bir suç olduğunu göstermesi açısından çarpıcıdır. Gerek idare, gerekse yargı makamlarına göre, “Eşcinseller fuhuş yapar, fuhuş da ahlak dışıdır, bu nedenle de yasaklanması gerekir”. Bu tavır, eşcinsellerin diğer haklarının yanında onurlarına yönelik ağır bir saldırı niteliğindedir çünkü eşcinselleri yok saymakta, varlıklarını ise cezalandırmaktadır.

Görüldüğü üzere, cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği nedeniyle bir kişinin saldırıya uğraması halinde, cinsel kimlik, failin saiki bakımından dikkate alınmamaktadır. Ancak, “heteroseksüel” bir kişinin adının bir eşcinsel arkadaşlık sitesinde görülmesi o kadar ağır bir ihlal olarak saptanmaktadır ki bir sitenin topyekûn engellenmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu durumda şunu saptamak mümkündür: Bir kişinin eşcinsellerden nefret etmesinde, onları hedef göstermesinde ve hatta fiziksel saldırıda bulunmasında hukuka aykırı bir durum yoktur. Fiziksel saldırıda hukuka aykırı olan bölüm, saldırının kendisidir; bunun nefrete dayanması değildir. Ama dahası, bir kişi eşcinsellerden nefret ediyorsa, bu nefretinin hukuken tanınmasını talep edebilir. “Eşcinsellik = fuhuş = ahlaksızlık formülü” uyarınca da bu nefret, hukuki bir koruma görebilir.

Bir eşcinsel arkadaşlık sitesini, heteroseksüellerin sitesinden ayıran şey nedir? İşin özü, yukarıda bahsini ettiğimiz ayrımcılık yasağının ve eşitlik ilkesinin LGBTİ’leri kapsamaması sorununda görülebilir. Aslında kimliği tanımanın bir yolu, ayrımcılığa uğrayan kişileri yasalarda ayrıca tanımlamamak suretiyle görünmez kılmakken, diğer yolu da farklılığın kendisini cezalandırılması gereken bir özellik olarak görmektir. Bu nedenle, yargının anlatılan vakadaki tutumunun yasama organının tutumundan farklı değerlendirilmesi söz konusu olamaz.

Eşcinsellerin evlenmesi, çocuk sahibi olması gibi eşitlik tartışmalarını da bu çerçevede incelemek gerekir. Bu hak talepleri, belirli bir seviyeye geldikten sonra talep edilmesi uygun görülecek hak kategorileri değildir. Bu hak taleplerine yönelik siyasi cevap yukarıda özetlediğimiz mevcut durumdan bağımsız düşünülemez. Bu hak taleplerinin hiçbir zaman ciddiye alınıp, tartışılmasının nedeni, bu taleplerin kabul edilmesi halinde ortaya çıkacak durumun faydacı bir analizi değildir. Söz gelimi, Türkiye açısından eşcinsellerin çocuk

sahibi olması konusunda, evlat edinilecek çocuğun hakkı gibi bir tartışma da söz konusu değildir. Kimi ülkelerde, eşcinsellerin çocuk sahibi olmasına “çocuğun üstün çıkarı” gerekçe gösterilerek karşı çıkmaktadır. Türkiye’deki durum bu bile değildir. Cinsel yönelim, hukuken korunan bir farklılık olmadığı için aslında yoktur. O halde, var olmayan bir kimliğin diğer bireylere tanınan medeni ve siyasi haklara sahip olması da kabul edilemez.

Bu açıdan bakıldığında, heteroseksüellik Anayasa ve hukuk düzeninde korunan tek kimlik ideolojisinin en belirgin ve en baskın unsurudur. Heteroseksüel kimlik dışında korunabilir bir cinsel kimlik yoktur. Bunun yukarıda çerçevesini çizdiğimiz birkaç sonucu vardır:

- a. Cinsel kimlik, her türlü ayrımcılık pratiğine karşı korumasızdır. Bu şekilde yapılacak ayrımcılık hukuken ve siyaseten meşrudur.
- b. Cinsel yönelime ve cinsiyet kimliğine yönelik her türlü nefret ve bunun dışavurumu meşrudur. Bu nedenle gerçekleştirilecek fiziksel saldırı bile ayrıca cezalandırılmaz; hatta cezada indirim sebebi olabilir.
- c. Cinsel kimlikten kaynaklı hiçbir hak talebinde bulunulamaz.
- d. Cinsel kimliğin yasaklanması yönünde talepler hukuken korunur. Çünkü cinsel kimlik “zorunlu olarak fuhuşla bağlantılıdır”.

Bu dört unsurun birbirinden ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve interseks durumunun ayrımcılık temelleri olarak tanımlanması, aslında bu kimliklerin tanımlanması anlamına gelir. Bu kabul, yukarıda sıraladığımız diğer üç unsurun tanımlarını da değiştirmeyi zorunlu kılar. Bu nedenle, cinsel kimlik kaynaklı ayrımcılığın tanınması talebi bir kimlik tanınması talebi, dolayısıyla da radikal ve fakat zorunlu bir anayasal revizyon talebidir.

Yasa Yapım Süreci, Komisyonlar ve LGBTİ'ler: Tespit ve Öneriler

Dr. Salih Şahin

Giriş

Uluslararası insan hakları hukuku; lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks (LGBTİ) kişilerin hak ve özgürlüklerini, diğer herkesle eşit ve ayrımcılığa maruz kalmadan kullanabilmelerine yönelik yasal-kurumsal güvencelerin oluşturulması gereğini vurgulamaktadır.¹⁸ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 90. Maddesine göre de, yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası anlaşmalar ile ulusal yasaların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyumsuzluklarda, uluslararası anlaşma hükümlerinin esas alınması kabul edilmiştir. Normlar hiyerarşisinde önemli konuma sahip uluslararası hukuk belgelerine göre Devletler, LGBTİ kişilerin hak ve özgürlüklerini teminat altına almakla yükümlü kılınmıştır. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi nezdinde bağitlanan sözleşmeler ile insan hakları mekanizmaları tarafından yayımlanan ve sayıları ile kapsamaları giderek artan

18 Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi, Avrupa Konseyi İstanbul Sözleşmesi, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi kararları, AİHM kararları vd.

önemli sayıda karar ve tavsiyede, söz konusu yasal yükümlülüklerin kapsam-
ları açık şekilde belirtilmektedir.

Bu çerçevede, Devlet yükümlülüklerinin yerine getirilmesi açısından Türkiye
Büyük Millet Meclisine, yani yasama organına ve yasa yapıcılara büyük rol ve
sorumluluk düşmektedir.

TBMM’nin yasama ve denetim fonksiyonları, kamu politikalarının eşitlik ve
ayrımcılık yasağı ilkeleri perspektifinden şekillenmesine güçlü etkilerde bu-
lunabilir. Kuşkusuz bu potansiyelin açığa çıkması mevcut işleyiş sürecinde
bazı kurumsal ve işlevsel yaklaşımların-mekanizmaların benimsenmesine
bağlıdır. Bu yazıda, söz konusu bağlama dair yasa yapım süreci ile sınırlı tes-
pit ve önerilere yer verilecektir. TBMM’ye yönelik öneriler, dört başlık altında
toplanacaktır:

1. Sosyal içermeye amaçlı yasal düzenlemeler
2. Katılımcı yasa yapım süreci
3. Yasa uygulamalarının etkin izlenmesi
4. TBMM İdari Teşkilatı kapasitesinin güçlendirilmesi

Sosyal içermeye amaçlı yasal düzenlemeler

Yasa yapım süreçlerinde karşılaşılan en önemli sorunlardan biri, düzenleme
alanına bağlı olarak “hak öznelerinin” (sigortalı, işçi, memur vs.) tanım ve
kapsamının dar ve tektipçi bir biçimde belirlenmesidir. Günümüzde Türki-
ye’de, LGBTİ hak sahiplerine yönelik doğrudan ve açık şekilde ayrımcılık ve
eşitsizlikler içeren yasal düzenlemelerin yerine, LGBTİ vatandaşları tanıma-
yan ve yok sayan dışlama süreçlerinin işler kılındığı görülmektedir.

Medeni hukuk, iş hukuku, sosyal güvenlik hukuku normlarına bakıldığında
LGBTİ’lerin yaşam gerçekliklerinin ve ihtiyaçlarının yasalarda ve böylece
politikalarda adeta görmezden gelindiğini söylemek mümkündür. Örneğin,
LGBTİ çalışanlar iş yaşamlarında cinsel yönelimleri, cinsiyet kimlikleri veya
interseks durumları nedeniyle yalnızlaşma, yabancılaşma, işten atılma, işe
alınmama, terfi edilmeme, mobbing, taciz, aşağılanma ve damgalanma gibi
birçok insan hakları ihlali ile karşı karşıyadırlar.¹⁹ İstihdama erişimlerinde ve iş

19 Kaos GL (2009), *LGB Çalışanların İş Yaşamı Raporu*, Çalışma Hayatında Lezbiyen, Gey, Biseksüel Çalışanların Yaşadığı Sorunlar - Tanıklıklar

yaşamı esnasında türlü engellere maruz kalmaktadırlar.²⁰ Çalışma hayatındaki söz konusu koşullara bağlı olarak, LGBTİ vatandaşların sosyal güvenceden yoksunluğu yaygın ve yakıcı bir sorundur.

Türkiye’de sosyal sigorta sisteminde aktif sigortalı olma koşulu, formel/kayıtlı istihdama ve mesleki statüye dayanmaktadır.²¹ LGBTİ vatandaşların çalışma yaşamında maruz kaldıkları ayrımcılıklar, çoğu zaman sigortalılık statüsünü kazanmalarını engellemekte veya hak ettiklerinden düşük düzeyde kazanmalarına neden olmaktadır. Yüksek oranlarda kayıtdışı veya ayrımcılıklar nedeniyle süreklilik göstermeyen çalışma ilişkileri içinde olmaları, sosyal sigorta sisteminin dışında kalmalarına veya sigorta ödemelerinde kesintilere yol açmaktadır. Bunun sonucunda sosyal risklere maruz kalan LGBTİ’ler, sosyal sigorta sisteminin sağladığı gelir ve bakım güvencesinden de yoksunlaşmaktadırlar.

Sosyal içerme odaklı ve farklılıklara duyarlı pozitif düzenlemelerin yokluğunun yanı sıra halen Türkiye’nin taraf olduğu açık uluslararası normlara rağmen mevzuatta cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve interseks durumu ayrımcılık temelleri arasında sayılmamaktadır. Bu açıdan, söz konusu temellerde korumayı açıkça içeren, gelişmiş ve uluslararası kriterlere uyumlu bir eşitlik ve ayrımcılık yasağı mevzuatı hızla iç hukukta benimsenmelidir. Bununla birlikte; medeni hukuk, iş hukuku, sağlık mevzuatı ve benzeri mevzuatta LGBTİ vatandaşların ve mültecilerin eşitliğini gözetecek yasal düzenlemeler bir an önce yapılmalıdır.

Katılımcı yasa yapım süreci

Yasa yapım süreci açısından bakıldığında, gerek LGBTİ’lerin yaşamlarında karşılaştıkları sorunların kavranması gerekse karşılaştırmalı hukukun imkânlarından yararlanma noktalarında çoğulcu ve katılımcı çalışma yöntemlerinin benimsenmesi büyük önem taşımaktadır. Özellikle “Komisyon aşaması”; etki-leşim, diyalog ve işbirliğine yönelik çok önemli zeminleri oluşturur. Ancak, yürürlükteki TBMM İçtüzüğü, sivil toplum kuruluşlarının yasa yapım süreçlerine katılımlarına yönelik kurumsal ve prosedürel güvenceler sağlamamaktadır.

20 Kaos GL (2015), Türkiye’de Özel Sektör Çalışanı LGBTİ’lerin Durumu: <http://www.kaosgldernegi.org/yayindetay.php?id=129>

21 31/5/2006 tarihli ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu

İçtüzüğün 26. ve 30. Maddelerine göre, Komisyon çalışmalarına STK katılımı Komisyon Başkanının takdirindedir. Bu işleyiş, katılımcılığa dair güçlü hukuki dayanaklar bulunmaması nedeniyle STK’lar arasında eşitsizliklere de yol açabilmektedir. Görece devlete veya egemen siyasi anlayışa yakın konumlanan örgütlü yapılara daha fazla katılım imkânının verildiği görülmektedir. Buna karşın, STK’ların savunuculuk açısından kurumsal kapasitelerinin yetersizliği de diğer önemli bir sorun alanı olarak görülmektedir. STK’lar tarafından kanun tasarısı veya teklifinin incelenmesi aşamalarında ve taleplerin gündem maddesi ile ilgili formülasyonunda eksiklikler göze çarpmaktadır.²² Meclis’te çalışma sürelerinin sınırlılığı da dikkate alındığında, amaca dönük rafine görüşlerin dile getirilmesi yasa yapım sürecinin verimliliğini artıracaktır.

Yasa uygulamalarının etkin izlenmesi

LGBTİ vatandaşların hak ve özgürlüklerine erişimlerini engelleyen sorunlar sadece yasal hükümlerden veya düzenleme boşluklarından değil, yasal düzenlemeler ile uygulamalar arasındaki ciddi farklardan da kaynaklanabilmektedir.

Örneğin, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasına ilişkin temel düzenlemeler 6/10/1983 tarihli ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’nda yer almaktadır. Herkes, önceden izin almaksızın bu Kanun hükümlerine göre silahsız ve saldırısız olarak, kanunların suç saymadığı belirli amaçlarla toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir (md.3). Belirli konular üzerinde toplumu aydınlatmak ve bir kamuoyu yaratmak suretiyle o konuyu benimsetmek için gerçek ve tüzel kişiler tarafından açık ve kapalı yer toplantıları gerçekleştirilebilir, yürüyüşler düzenlenebilir. Buna rağmen, LGBTİ örgütlerinin toplanma özgürlükleri yetkili makamlarca engellenebilmektedir. Özellikle, Uluslararası Homofobi ve Transfobi Karşıtlığı Günü olan 17 Mayıs’a ithafen her yıl yapılan yürüyüşlerin veya yine her yıl pek çok dünya kentinde birlikte İstanbul’da ve diğer kentlerde yapılan Onur Yürüyüşü’nün engellendiği ve/veya kolluk kuvvetlerince toplanan insanlara karşı şiddet kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca, özel taraflar bu türden etkinliklere saldırmaktadır. Bu saldırılarda kolluk kuvvetlerinin gerekli önlemleri almadığı, saldırı riskinin etkinliklerin yasaklanması için gerekçe olarak su-

22 İ., Neziroğlu, (2010), “Sivil toplumun Türkiye Büyük Millet Meclisinde kanun yapım sürecine katılımına ilişkin fırsatlar - STK’lar ve Kanun Yapım Sürecini Etkileme”, *Savunuculuk ve Politikaları Etkileme içinde, Bilgi Üniversite Yayınları*.

nulduğu ve soruşturma-kovuşturma süreçlerinde ciddi ihmallerin yaşandığı görülebilmektedir.

Yasaların uygulama süreçlerine dair sorunları, engelleri tespit eden, izleyen ve değerlendiren çoğulcu ve katılımcı mekanizmaların oluşturulması şarttır. Bu etkileşim mekanizmaları, caydırıcı cezai yaptırımlar veya idare hukukunun görev, yetki ve sorumluluk çerçevesinin ötesine geçerek, sivil toplum ile kurulacak bağları, yani hukuk ile yaşam arasındaki bağları da daha güçlü hale gelecektir. Ayrıca, bu mekanizmaların TBMM ile, özellikle de ilgili ihtisas komisyonlarıyla düzenli ve etkin iletişim ve işbirliğinin sağlanması gerekir. Eşitsizlikler ve ayrımcılıklarla mücadele açısından bu süreçlerde lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks vatandaşların ve mültecilerin hak ve özgürlüklerini savunan sivil toplum kuruluşları ile diyalog vazgeçilmez öneme sahiptir. Söz konusu mekanizmaları işler kılmak ve uygulamaya konulan yasal ve diğer tedbirlerin etkisini düzenli ve etkin şekilde izlemek amacıyla araştırmalar yürütülmelidir. Yürürlükteki mevzuat ve uygulamalar bu araştırmalara dayalı biçimde ve sürekli olarak gözden geçirilmeli ve iyileştirilmelidir.

Kuşkusuz TBMM, yasaların uygulanmasına dair denetim araçlarını da işlevsel kılabilir. Bu kapsamda, soru önergesinin ve meclis araştırmasının meclis soruşturması ve gensoruya göre daha amaca uygun ve etkili yollar olduğu söylenebilir. LGBTİ vatandaşların yaşamlarında maruz kaldıkları eşitsizlikler, ayrımcılıklar ve şiddete ilişkin maalesef bugüne kadar çeşitli yazılı soru önergelerinin gündeme getirilmesinin ötesinde bir gelişme sağlanamamış, bir meclis araştırma komisyonu kurulmamıştır.

Öte yandan, komisyonların çoğunluğunun sadece kanun yapımı ile ilgilenmesine karşın, bazı komisyonların bu görevin yanı sıra birtakım özel yetki ve görevleri de bulunmaktadır. Bazıları ise kanun tasarı ve tekliflerini görüşmemekte, kuruluş kanunlarında kendilerine yüklenen görevleri yerine getirmektedirler. İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu²³, Dilekçe Komisyonu²⁴ ve Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonuna bireysel başvurular da yapılabilen, yasaların uygulanmasına yönelik sorunlar da bu kapsamda Meclise ulaşabilmektedir. LGBTİ vatandaşların haklarının güvence altına alınması ve şikâyetlerin, suiistimal ve suç iddialarının incelenebilmesi için Komisyonların mevcut prosedürleri etkin ve erişilebilir kılınmalı; gerektiğinde özel önlemler

23 5/12/1990 tarihli ve 3686 sayılı İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Kanunu

24 1/11/1984 tarihli ve 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun

alınmalıdır. Bununla birlikte, LGBTİ’lere bu prosedürler hakkında ihtiyaç duyabilecekleri tüm bilgiler sağlanmalıdır.

Yasa yapım sürecinde katılım imkânı bakımından komisyon aşaması özel önem taşır. Ne var ki, tarihsel olarak Türkiye’de Meclis’in, çoğunluk partisi veya partilerinden çıkan hükümetlere rağmen tasarı veya tekliflerde belirgin değişiklikler yapma yeteneği çok sınırlıdır. Bu durum sivil toplumun yasa yapım sürecine katılımının etkinliğini azaltan bir dinamik olarak işler. Parlamentoda sivil toplum geçmişine veya sivil toplumla çalışma deneyimi olan az sayıda milletvekili bulunması da bu sınırlılığı pekiştirmektedir.

TBMM İdari Teşkilatı kapasitesinin güçlendirilmesi

TBMM İdari Teşkilatının komisyonlara ve milletvekillerine her türlü bilgi desteği ile idari ve teknik destek sağladığı göz önünde bulundurulduğunda²⁵ LGBTİ’lere yönelik ayrımcılık ve eşitsizliklerle mücadele kapsamında Kurumun kapasitesinin güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Bu çerçevede TBMM İdari teşkilatında LGBTİ’lerin insan haklarına yönelik saygıyı ve anlayışı geliştirmek, hizmet süreçlerine eşit vatandaşlık ve ayrımcılık yasağı ilkeleri bakış açısını yerleştirmek ve güçlendirmek, bu yönde farkındalık ve duyarlılık kazandırmak için hizmet içi eğitim programları anahtar role sahiptir. Yeni tasarlanacak hizmet içi eğitim programlarıyla veya mevcut programlar içinde modüller açılarak, TBMM personelinin LGBTİ vatandaşların karşılaştıkları önyargılar, ayrımcılıklar ve diğer sorunlara dair bilgi ve farkındalık düzeyi artırılmalıdır.

Dünya parlamentolarının ve uluslararası kuruluşların yasama, denetim ve hizmet süreçlerine eşitlik ve ayrımcılık yasağı ilkelerinin yerleştirilmesine yönelik farklı deneyimlerinden yararlanılmalı, iyi uygulama örnekleri derlenmeli ve Meclis’in hizmet içi eğitimlerinde kullanılmalıdır.

25 1/12/2011 tarihli ve 6253 sayılı Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı İdari Teşkilatı Kanunu